

Anna-Kaisa Mäkelä

**TILINTARKASTUSKUSTANNUSTEN VAIKUTUS TILINTARKASTAJAN VALINTAAN
PIENILLÄ PAIKKAKUNNILLA**

Pro gradu -tutkielma

Laskentatoimi

Toukokuu 2022

Yksikkö Taloustieteen, laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö			
Tekijä Mäkelä Anna-Kaisa		Työn valvoja Sahlström P., Professori	
Työn nimi Tilintarkastuskustannusten vaikutus tilintarkastajan valintaan pienillä paikkakunnilla			
Oppiaine Laskentatoimi	Työn laji Pro gradu	Aika Toukokuu 2022	Sivumäärä 63 + 1
Tiivistelmä			
<p>Tutkielman tarkoituksena on selvittää, kuinka paljon tilintarkastuksesta aiheutuvat kustannukset vaikuttavat tilintarkastajan valintaan pienillä paikkakunnilla. Tilintarkastajan valinnan tulisi aina perustua tilintarkastuksen laatuun, mutta tilintarkastuksen kustannuksilla voi olla vaikutusta tilintarkastajan valintaan. Erityisesti erilaiset tilintarkastuksen lisäkustannukset, kuten matkakustannukset tai ulkopuolisista palveluista aiheutuvat kustannukset voivat vaikuttaa merkittävästi tilintarkastuksesta aiheutuviin kokonaiskustannuksiin. Pienellä paikkakunnalla toimiessa riski sille, että tilintarkastaja ja tilintarkastettava yhtiö tuntevat toisensa ennen toimeksiantoa on suurempi. Etukäteinen tuttavuus voi olla uhka tilintarkastuksen riippumattomuudelle ja näin vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastuksen laatuun. Tästä syystä tutkielma pyrkii löytämään vastauksen myös siihen, että lisääntykö läheisyyden uhka pienillä paikkakunnilla tilintarkastajaa valittaessa.</p> <p>Tutkielma on laadullinen ja tutkimusmetodina käytettiin teemahaastattelua. Tutkimuksessa haastateltiin pienillä paikkakunnilla toimivia pienten yhtiöiden johtohenkilöitä. Tutkimuksen kohteiksi valikoituivat pienet yhtiöt, sillä pienissä yhtiöissä tilintarkastajan valintaprosessi ja erityisesti tilintarkastajan asema yhtiössä on erilainen keskisuuriin yhtiöihin verrattuna.</p> <p>Tutkimuksen perusteella on mahdollista sanoa, että tilintarkastuksen kustannukset eivät merkittävästi vaikuttaneet tilintarkastajan valintaan tutkittavissa yhtiöissä. Tilintarkastuksesta aiheutuvia kustannuksia pidettiin joko mitättöminä tai niin marginaalisina, että niiden merkitys tilintarkastajan valintaprosessissa oli hyvin pieni. Kustannusten määrä tiedettiin etukäteen ja summa pysyi melko muuttumattomana vuodesta toiseen. Yllättäviä kulueria ei syntynyt, vaan mahdollisista lisäpalveluista tai matkakustannuksista sovittiin tilintarkastajan kanssa etukäteen. Digitalisaation vaikutuksesta tilintarkastajan toimipaikan sijainnilla ei koettu olevan merkitystä, jolloin tilintarkastajaa ei valittu yhtiön toimipaikkakunnalta. Tilintarkastajan ja tilintarkastettavan ollessa toisistaan riippumattomia läheisyyden uhka ei lisääntynyt tilintarkastajaa valittaessa.</p> <p>Tutkielman tulokset tarjoavat uutta näkökulmaa siihen, miten pienissä yhtiöissä tilintarkastaja valitaan ja millaiset tekijät valintaprosessissa vaikuttavat. Tutkimuksen tulokset tarjoavat tilintarkastusvelvollisille pienyhtiöille tietoa siitä, miten erityisesti sähköisten taloushallintapalveluiden käyttö voi lisätä maantieteellistä joustoa tilintarkastajan valintaprosessissa. Tulosten perusteella on myös mahdollista sanoa, että erityisesti tilintarkastuksen luotettavuus koetaan merkittävänä tekijänä tilintarkastajaa valittaessa. Tilintarkastajan valintaprosessi vastaa aina yhtiön tarpeita ja tästä syystä tutkimuksesta saatuja tuloksia ei voida sellaisenaan yleistää koskemaan suurta joukkoa.</p>			
Asiasanat tilintarkastaja, tilintarkastus, kustannus, digitalisaatio			
Muita tietoja			

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	TILINTARKASTUSKUSTANNUKSET	9
2.1	Tilintarkastuspalkkion määräytyminen	9
2.2	Tilintarkastuspalkkion merkitys laatuun	11
2.3	Tilintarkastusyhteisön koon vaikutus tilintarkastuspalkkioihin.....	12
2.4	Ulkopuolisten tilintarkastuskustannusten vaikutus tilintarkastuspalkkioon	13
2.5	Digitalisaation vaikutus tilintarkastuskustannuksiin	14
3	TILINTARKASTUKSEN LAATU	16
3.1	Laadun määritelmä.....	16
3.2	Tilintarkastajan ammattieettinen toiminta	17
3.3	Tilintarkastusyhteisön koko ja sen vaikutus laatuun	18
3.3.	Laatuun vaikuttavat tekijät	20
3.3.1	Tilintarkastajan riippumattomuus	20
3.3.2	Läheisyyden uhka	21
3.3.3	Tilintarkastuksen ulkopuoliset palvelut	22
3.3.4	Muut vaikuttavat tekijät	24
3.4	Laadun valvonta.....	25
4	TILINTARKASTAJAN VALINTA	27
4.1	Tilintarkastusvelvollisuus.....	27
4.2	Tilintarkastajan valintaprosessi	29
4.3	Ulkopuolisten palveluiden vaikutus tilintarkastajan valintaan.....	31
5	TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT	34
5.1	Tutkimusaineisto ja metodi.....	34
5.2	Tutkimustulokset.....	36

5.2.1	Tilintarkastajan valintaprosessi yleisesti.....	37
5.2.2	Laadun merkitys valintaprosessissa.....	41
5.2.3	Kustannusten merkitys valintaprosessiin.....	44
5.3	Tutkimustulosten yhteenveto	49
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	52
	LÄHTEET	59
	LIITTEET	
	LIITE 1 TEEMAHAASTATTELURUNKO	64

1 JOHDANTO

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten tilintarkastuskustannukset vaikuttavat tilintarkastajan valintaan pienissä yhtiöissä. Tilintarkastusten kustannusten määräytymiseen vaikuttavia tekijöitä on tutkittu paljon ja on tunnistettu, että tilintarkastuksen kokonaiskustannuksiin vaikuttavat niin lakisääteiset kuin vapaaehtoisiin palveluihin perustuvat kustannukset (Al-Khaddash, Al Nawas & Ramadan, 2013). Tilintarkastuksen kustannuksia ei määritellä lainsäädännössä erikseen vaan ainoa kriteeri kustannuksille on, että tilintarkastuksesta maksettava palkkio tilintarkastajalle ei saa estää tilintarkastajan riippumattomuutta (Tilintarkastuslaki 3:8 §). Tilintarkastuksesta aiheutuvien kustannusten syntyä on määritelty niin tarkastettavan yhtiön koon (Rubin, 1988) kuin tilintarkastusyhteisön koon perusteella, jolloin erityisesti Big N yhtiöiden eli suurten kansainvälisten tilintarkastusyhteisöjen veloittamat tarkastuspalkkiot ovat merkittävästi korkeammat (Defond, Francis & Wong, 2000). Tilintarkastuksesta aiheutuva kustannuserä voi olla merkittävä tarkastettavalle yhtiölle erityisesti silloin, kun huomioidaan tilintarkastuksen lisäkustannuserät kuten matkakustannukset, jotka voivat nostaa tilintarkastuksesta aiheutuvien kokonaiskustannusten määrää (Al-Khaddash ym., 2013).

Tutkimus keskittyy erityisesti pieniin paikkakuntiin Pohjois-Pohjanmaalla siitä syystä, että erityisesti vapaaehtoisesti tilintarkastuksen suorittavien yritysten määrä on suhteellisen korkea alueella (Ittonen, 2017) ja valtakunnallisesti tarkasteltuna, yli kaksi kolmasosaa Suomen kaupungeista luokitellaan pieneksi, asukkaita alle 10 000 (Halonen, 2017). Tällaisilla pienillä paikkakunnilla myös todennäköisyys sille, että tilintarkastaja ja -tarkastettava tuntevat toisensa toimeksiantoa edeltävässä siviilielämässä on suurempi. Toisaalta pienissä yhtiöissä tilintarkastajan rooli voidaan nähdä hyvin erilaisena kuin, miten tilintarkastajan rooli esimerkiksi keskisuurissa- tai suurissa yhtiöissä nähdään (Svanström, 2012). Pienillä yhtiöillä ulkopuolisten palveluiden, kuten neuvonantopalveluiden tarve kasvaa ja tilintarkastajalta odotetaan enemmän tukea erityisesti päätöksentekoihin (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 30). Sen lisäksi että tilintarkastajan rooli on hyvin omalaatuinen pienissä yhtiöissä, on Suomen yritys-kannasta yli 93 % joko mikro- tai pienyrityksiä (Kangasniemi &

Pinomaa, 2021). Tästä syystä tutkimuksen keskittäminen pieniin toimijoihin on hyvin perusteltua.

Tilintarkastuksen eettisten sääntöjen (Fraktman, 2019) mukaisesti, tilintarkastajan tulee huomioida omassa toiminnassaan läheisyyden uhka (TTL 4:6 §). Läheisyyden uhka perustuu ajattelumalliin, jossa tilintarkastaja suhtautuu todennäköisesti myötätuntoisemmin asiakkaan liiketoimintaan, jonka seurauksena tilintarkastuksen objektiivisuus heikkenee (Horsmanheino & Steiner, 2017 s. 292). Tilintarkastajan riippumattomuutta uhkaa tilintarkastajan ja asiakkaan välinen suhde (TTL 4:6 §). Mikäli tilintarkastajan katsotaan olevan ei-riippumattomia, tilinpäätöstä pidetään kyseenalaisena (Quick & Warning-Ramussen, 2015). Aiemmat tutkimukset osoittavat, että tilintarkastajan riippumattomuus vaikuttaa selkeästi tilintarkastuksen laatuun (Tepalagul & Lin, 2015).

Tilintarkastajan valinnan tulisi aina perustua tilintarkastuksen laatuun, mutta on hyvä huomioida, että myös tilintarkastuskustannukset vaikuttavat merkittävästi valintaan (Horsmanheino & Steiner, 2017 s. 217). Toki nyky-yhteiskunnassa digitalisaation ja yleistyneiden taloushallintapalveluiden myötä suurin osa tilintarkastuksesta voidaan hoitaa etäyhteyksien välityksellä, jolloin tilintarkastajan matkustaminen asiakkaan luokse vähentyy (Suomen Tilintarkastajat, 2021a). Tästä syystä on myös hyvä huomioida sähköisten taloushallintapalveluiden ja digitalisaation lisääntymisen vaikutus tilintarkastajan valintaprosessiin. Sähköiset taloushallintapalvelut tarjoavat muun muassa niin tilintarkastajalle kuin tarkastettaville yhtiöille maantieteellistä joustoa (Junni, 2017, s. 241). Digitalisaatio voi tarjota mahdollisuuksia tarkastettavalle yhtiölle ainakin kahdesta näkökulmasta. Tilintarkastajan toimipaikan ei tarvitse sijaita tarkastettavan yhtiön välittömässä läheisyydessä ja toisaalta sähköisten taloushallintapalveluiden avulla on mahdollista välttää ylimääräistä kulkemista tarkastettavan yhtiön sekä tilintarkastajan välillä, jolloin mahdollisesti kokonaiskustannukset jäävät pienemmiksi.

Edelle mainituista syistä johtuen tämä pro gradu -tutkielma pyrkii löytämään vastauksen tutkimuskysymykseen:

Vaikuttavatko tilintarkastuksen kustannukset tilintarkastajan valintaan?

Tutkimuskohteena huomioidaan pohjoispohjanmaalaiset pienet yritykset, jotka suorittavat tilintarkastuksen joko lakisääteisenä tai vapaaehtoisena. Tutkimuksessa pyritään selvittämään valitaanko tilintarkastaja mieluummin samalta paikkakunnalta, jolloin vältytään mahdollisilta matkakustannuksilta vai pyritäänkö tilintarkastaja löytämään kauempaa? Lisäksi tutkimus syventyy pohtimaan onko nyky-yhteiskunnassa enää merkitystä sillä, että tilintarkastaja on yrityksen läheltä, vai mahdollistaako digitalisaatio tilintarkastajan valinnan laajemmalla alueella? Tutkimuksen keskittyessä erityisesti pieniin paikkakuntiin, tutkielma etsii vastauksia myös toiseen tutkimuskysymykseen:

Lisääntyykö läheisyyden uhka pienillä paikkakunnilla tilintarkastajaa valittaessa?

Työn tutkimusosio toteutetaan kvalitatiivisena tutkimuksena, sillä tarkoituksena on ymmärtää ihmisten kokemuksia tutkittavasta aiheesta (Pathak, Jena & Kalra, 2013). Kvalitatiivisen tutkimuksen metodina hyödynnetään teemahaastattelua, jossa käsiteltävä aihe jaetaan kolmeen eri teemaan. Teemat käsittelevät tilintarkastajan valintaprosessia yleisesti, kustannusten vaikutusta tilintarkastajan valintaan ja laadun merkitystä valintaprosessissa. Haastateltaviksi valikoidaan sellaisia toimijoita, joiden toimipaikka sijaitsee pohjoispohjanmaalaisella pienellä paikkakunnalla ja jotka kokonsa perusteella voidaan sanoa kuuluvan joko pien- tai mikroyrityksiin. Haastatteluiden tarkoituksena on lisätä ymmärrystä siitä, miten paljon tilintarkastuksen laatu ja tilintarkastuksesta aiheutuvat kustannukset käytännössä vaikuttavat tilintarkastajan valintaan. Näiden lisäksi, haastatteluissa pyritään käsittelemään tutkittavien kokemuksia digitalisaation vaikutuksista niin yleisesti valintaprosessiin kuin tilintarkastuksen kustannuksiin.

Aiempiä tutkimuksia tilintarkastajan ja -tarkastettavan suhteista ennen asiakassuhteen muodostumista on vähemmän ja aiemmat tutkimukset keskittyvätkin jo olemassa olevan tilintarkastussuhteen vaikutukseen tilintarkastuksen laatuun. Suomessa tehty tutkimus siitä, miten tilintarkastuspalkkiot vaikuttavat tilintarkastuksen laatuun, keskittyi lähinnä pörssiyhtiöihin (Peltoperä, 2018), kun taas tämän työn tarkoituksena on huomioida tilintarkastuksen valintaan vaikuttavia kustannuksia vain pienillä paikkakunnilla ja pienissä yhtiöissä.

Tutkimuksen toinen luku käsittelee tilintarkastuksen kokonaiskustannusten määräytymistä ja siihen liittyvää lainsäädäntöä. Tutkielman kolmas luku käsittelee tilintarkastajan valintaa, tilintarkastuksen laadun määritelmää ja digitalisaatiota. Tutkielman neljännessä luvussa tarkastellaan tilintarkastajan valintaprosessia pääasiassa tarkastettavan yhtiön näkökulmasta. Viidennessä luvussa käydään läpi tutkimuksessa käytetty metodi ja kerätty tutkimusaineisto. Tämän lisäksi viides luku esittelee saadut tutkimustulokset ja tulokset analysoidaan. Tutkielman viimeisessä luvussa kuvaillaan työn loppupäätelmät, ja vastaukset tutkimuskysymyksiin. Lisäksi tutkielman viimeisessä luvussa käsitellään työhön mahdollisesti liittyvät rajaukset ja tutkimustulosten perusteella esitellään aiheeseen soveltuvat jatkotutkimusaiheet.

2 TILINTARKASTUSKUSTANNUKSET

Tilintarkastuskustannusten eli tilintarkastajalle maksettavan palkkion määräytymistä on tutkittu paljon ja erilaisia palkkion määräytymiseen vaikuttavia tekijöitä on tunnistettu useita. Tilintarkastajan palkkion muodostumiseen vaikuttavat varsinaisesta tarkastuksesta aiheutuvat kuluerät kuten tilintarkastajan käyttämä aika tarkastukseen ja erilaiset tilintarkastuksen tukitoiminnot (Al-Khaddash ym., 2013). Tilintarkastuksesta aiheutuvien kustannusten syntyä on hyvä tarkastella erityisesti siitä näkökulmasta, että tilintarkastajalle maksetun palkkion on ajateltu vaikuttavan suoraan tilintarkastuksen laatuun. Riittäväillä tilintarkastajalle tarjottavilla resursseilla työstä on mahdollista suoriutua hyvin ja työ täyttää sille asetetut vaatimukset (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 213).

Kustannusten määräytymistä voidaan siis pitää useamman tekijänä summana, jolloin on tärkeää tutkia eri osa-alueiden konkreettisia vaikutuksia kustannuksiin. Tämä kappale keskittyykin tutkimaan tilintarkastuksen kustannuksiin vaikuttavia tekijöitä ja tilintarkastuspalkkion vaikutusta tilintarkastuksen laatuun.

2.1 Tilintarkastuspalkkion määräytyminen

Tilintarkastuskustannusten määräytymisen yksi merkittävä tutkija on Simunic (1980). Tutkimuksessa tilintarkastusala nähdään kilpailunäkökulmasta, jossa tilintarkastaja ja tilintarkastettava voidaan nähdä riskineutraaleina toimijoina, jotka pyrkivät maksimoimaan omat odotetut voitot vuosittain. Markkinoiden oletetaan toimivan vapaasti, jolloin tilintarkastuskustannukset määräytyvät eri muuttujien mukaan. Lähtökohtana voidaan olettaa, että tilintarkastaja pyrkii maksimoimaan tarkastusprosessin tuoton ja tilintarkastettava pyrkii minimoimaan tilintarkastuksesta aiheutuvia kustannuksia. (Simunic, 1980.)

Tilintarkastuspalkkio voidaan jaotella kahteen eri erään, lakisääteisiin tilintarkastuspalveluista kertyviin kustannuksiin ja vapaaehtoisiiin tilintarkastukseen liittymättömiin kustannuksiin kuten konsultointipalveluihin. Varsinaiset tilintarkastuksesta aiheutuvat kustannukset pitävät sisällään tilintarkastajien palkat ja erilaiset ylimääräiset kulut kuten matkakulut tai muut tarkastuksen tukitoimintojen

aiheuttamat kulut. (Al-Khaddash ym., 2013.) Tilintarkastuspalkkion voidaan ajatella sisältävän varsinaisten tilintarkastuskustannusten lisäksi myös riskipreemion, jossa tilintarkastettavan yhtiön riski esimerkiksi konkurssille huomioidaan tilintarkastuspalkkiossa (Nikkinen & Sahlström, 2005).

Suomessa tilintarkastuslaki ei ota kantaa varsinaisesti palkkion muodostumiseen eli lakisääteistä hintaa tilintarkastukselle ei ole. Laissa määritellään kuitenkin se, että tilintarkastuspalkkio ei saa estää tilintarkastajan riippumattomuutta (TTL 3:8 §). Käytännössä tällaisella riippumattomuutta uhkaavalla palkkiolla tarkoitetaan tilanteita, joissa tilintarkastuspalkkio muotoutuu joko kokonaan tai osittain tarkastuskohteelle tarjottavien oheispalveluiden perusteella tai tilannetta, jossa tilintarkastuspalkkio on ehdollinen. Ehdollinen tilintarkastuspalkkio määräytyy tilintarkastettavan asiakkaan toiminnan taloudellisen tuloksen perusteella. Ehdollinen tilintarkastuspalkkio voi vaarantaa tilintarkastajan objektiivisuutta ja tästä syystä ehdollisuuden välttämiseksi tilintarkastuspalkkio tulisi sopia etukäteen. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 212.)

Aiempien tutkimuksien perusteella on kuitenkin mahdollista eritellä muuttujia, jotka vaikuttavat tilintarkastuspalkkion määräytymiseen. Rubinin (1988) mukaan tilintarkastettavan yrityksen koko vaikuttaa merkittävästi tilintarkastuspalkkion määräytymiseen, sillä isommat yritykset vaativat yleensä enemmän työtunteja tilintarkastuksen suorittamiseen. Yrityksen koon lisäksi myös yritystoiminnan kompleksisuus on katsottu olevan merkittävä tekijä tilintarkastuspalkkioiden määräytymiseen. Tilintarkastajan valinnan ajatellaan vaikuttavan kustannusten määräytymiseen, sillä on mahdollista ajatella, että kustannukset pienenevät sitä mukaan, mitä enemmän tilintarkastaja on tilintarkastettavan yhtiön kanssa tekemisissä. Ollessaan pitkään saman yhtiön tilintarkastajana, tilintarkastaja käyttää tarkastukseen vähemmän aikaa, koska kohdeyritys on entuudestaan tuttu. Tilintarkastettavan yhtiön koon lisäksi, myös tilintarkastusyhteisön koko vaikuttaa kustannuksiin. (Rubin, 1988.)

Tilintarkastuspalkkion määräytymiseen ei ole yhtä standardia, vaan tilintarkastuspalkkiot ovat markkinoiden vapaan hinnanmuodostuksen ja kilpailun varassa (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 214). Erilaiset muuttujat (Al-Khaddash

ym., 2013; Nikkinen & Sahlström, 2005; Rubin, 1988) ottavat kantaa siihen, mitkä tekijät voivat vaikuttaa palkkion määräytymiseen. Tilintarkastajilla ja tilintarkastustoimistoilla on omat palkkioperusteensa ja se hyvin usein perustuu esimerkiksi tuntiinnoitteluun, johon vaikuttavat niin tilintarkastajan koulutus HT tai KHT tasoinen tarkastaja, erityisosaaminen ja kokemus. Näiden lisäksi myös markkinatilanne vaikuttaa tilintarkastuspalkkioon, mikäli erityisalan asiantuntijatyön kysyntä on korkeampaa mitä sen tarjonta, on todennäköistä, että työstä veloitetaan enemmän kuin aikaisemmin ja näin ollen tilintarkastuspalkkiot ovat myös aina tapauskohtaisia. Erilaisten tarjouskilpailuiden yleistyessä ovat tilintarkastajat siirtyneet kohti kiinteää kokonaispalkkiota, joka omalta osaltaan vaikuttaa tuntihintojen alenemiseen. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 214.)

2.2 Tilintarkastuspalkkion merkitys laatuun

Tilintarkastuspalkkio vaikuttaa merkittävästi siihen, miten hyvin tilintarkastaja voi suoriutua tehtävästään. Tilintarkastajan on kyettävä osoittamaan, että tilintarkastuspalkkio kattaa kaikki resurssit, jotta tilintarkastusstandardeja ja laadunvalvontamenetelmiä on mahdollista noudattaa. Toisaalta tilintarkastuspalkkio ei saa vaikuttaa siihen miten hyvin tilintarkastaja suorittaa tehtävänsä, sillä tilintarkastus on tehtävä hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 216.)

Aikaisemmat tutkimukset osoittavat, että tilintarkastettavat yhtiöt ovat valmiita maksamaan korkeampia tilintarkastuspalkkioita vastineeksi hyvästä laadusta, sillä korkeiden tilintarkastuspalkkioiden on ajateltu korreloivan laadun kanssa (Al-Khaddash ym., 2013). Korkeat tilintarkastuspalkkiot eivät aina kuitenkaan viesti laadukkaasta työstä ja tilintarkastuspalkkioiden korottamisella ei välttämättä vaikuteta tilintarkastuksen laatuun (DeFond & Zhang, 2014). Korkeat tilintarkastuspalkkiot voivat selittyä myös tilintarkastuksen viivästymisellä (Chan, Ezzamel & Gwilliam, 1993) ja tilintarkastuslausuntojen poikkeavuuksilla, jolloin esimerkiksi työn tekemiseen on käytetty enemmän resursseja ja sen seurauksena työn kustannukset ovat nousseet (Simunic, 1980).

Tilintarkastettavan yhtiön riski ja tilintarkastuksen riskipreemiot ovat yksi vaikuttava tekijä korkeisiin palkkioihin. Tilintarkastuksen laadun takeena tilintarkastajat voivat nostaa työhön käytettäviä resursseja ja lisätä palkkioon riskipreemion eli riskilisän, joka käytännössä on rahallista kompensatiota tilintarkastajalle tarkastettavan yhtiön riskistä johtuen. Näin ajateltuna, korkeat tilintarkastuspalkkiot eivät niinkään kerro työn korkeasta laadusta, vaan toimeksiannon korkeasta riskistä. On hyvä huomioida että, riskipreemion käytön ansiosta, työhön käytettävä aika voi olla korkeampi, jolloin materiaalivirheiden todennäköisyys pienenee. (DeFond & Zhang, 2014.)

Korkeiden tilintarkastuspalkkioiden voidaan ajatella tarkoittavan sitä, että resursseja työn tekemiseen on enemmän, jolloin työn laatu paranee. Tällöin tilintarkastaja voi käyttää työhönsä enemmän aikaa, jolloin voidaan olettaa, että työn luotettavuus kasvaa. Korkeat tilintarkastuspalkkiot voivat olla myös selitettävissä työn kompleksisuudella, jossa työn tekeminen vaatii enemmän aikaa mitä normaalisti, jolloin tilintarkastuspalkkio on suurempi. Näin ollen korkeat tilintarkastuspalkkiot eivät suoraan kerro työn luotettavuudesta, vaan korkeat tilintarkastuspalkkiot voivat kertoa siitä, että työhön käytettävät resurssit ovat suuremmat, jolloin työn laatu kasvaa ikään kuin sivussa. (Kartini, Pontoh & Yolanda, 2021.)

2.3 Tilintarkastusyhteisön koon vaikutus tilintarkastuspalkkioihin

Tilintarkastuspalkkioiden eroja on pyritty myös selittämään tilintarkastusyhteisön koolla, ja erityisesti niin kutsutut Big N tilintarkastusyhteisöt veloittavat usein korkeampia palkkioita pienempiin toimijoihin verrattuna (Defond ym., 2000). Suuremmilla tilintarkastuspalkkioilla on pyritty selittämään parempaa tilintarkastuksen laatua. Käytännössä näiden korkeiden tilintarkastuspalkkioiden merkitystä laatuun ei olla voitu selkeästi osoittaa. (DeFond & Zhang, 2014.) Big N yhtiöiden korkeita tilintarkastuspalkkioita on voitu selittää esimerkiksi maineella ja brändiarvolla (DeAngelo, 1981).

Tilintarkastajan arvovallan ja maineen sekä korkeiden tilintarkastuspalkkioiden välillä on yhteys. Korkeaa riskipreemiota on veloitettu niin suurissa tilintarkastusyhteisöissä kuin erikoistuneissa tarkastuksissa. Tilintarkastusyhteisön koon ja maineen perusteella tarkastettavat yhtiöt ovat valmiita maksamaan korkeampia riskipreemioita

laadukkaammasta tilintarkastuksesta. Korkean mainepääoman omaava tilintarkastusyhteisö veloittaa palveluistaan enemmän. Tämä voi olla yksi mahdollinen selitys sille, miksi suurten Big N tilintarkastusyhteisöiden palkkiot ovat suurempia, mitä pienempien tilintarkastusyhteisöjen. (Al-Khaddash ym., 2013.)

Aiemmat tutkimukset osoittavat, että suurimmat kansainväliset tilintarkastusyhteisöt ovat myös onnistuneesti eriyttäneet tilintarkastuspalkkionsa, minkä seurauksena he ovat voineet laskuttaa korkeampia tilintarkastuspalkkioita muihin tilintarkastajiin verrattuna. Toisaalta aiemmat tutkimukset ovat keskittyneet hyvin vahvasti vain suuriin toimijoihin, minkä seurauksena pienempien tilintarkastusyhteisöjen hintakehityksen tutkiminen on ollut heikompaa. Kansainväliset tilintarkastusyhteisöt keskittävät usein palveluitaan suurille kansainvälisille yhtiölle, jolloin erityisesti pienemmät yritykset kääntyvät muiden hyväksytyjen tilintarkastusyhteisöjen puoleen. (Niemi, 2004.)

Tilintarkastajan korkea koulutus ja taidot vaikuttavat tilintarkastuspalkkioon. Korkeasti koulutettu ja kokenut tilintarkastaja saattaa nostaa tilintarkastuspalkkion määrää. (Kartini ym., 2021.) Teknisen osaamisen eli koulutuksen, työkokemuksen ja tilintarkastajan tutkinnon on nähty vaikuttavan positiivisesti tilintarkastuksen tuntihintoihin (Al-Khaddash ym., 2013). Näistä tekijöistä erityisesti tilintarkastajan kokemus on nostettu yhdeksi merkittäväksi tekijäksi korkeisiin tilintarkastuspalkkioihin, ja uskotaan että kokeneet tilintarkastajat veloittavat korkeampia hintoja vähemmän kokeneeseen tilintarkastajaan verrattuna (Cahan & Sun, 2015).

2.4 Ulkopuolisten tilintarkastuskustannusten vaikutus tilintarkastuspalkkioon

Al-Khaddash ym. (2013) määritelmän mukaan, tilintarkastuspalkkio pitää sisällään kaikki ne kustannukset, mitä ulkopuolinen tilintarkastaja veloittaa tilintarkastettavalta yhtiöltä. Tämän määritelmän mukaan, tilintarkastuspalkkioon sisältyy tilintarkastuspalveluiden lisäksi konsultointipalvelut, matkakustannukset ja mahdolliset muut tilintarkastusta tukevat palvelut. Kirjanpitoasetuksen (KPA 2:7 §) mukaan, kirjanpitovelvollisen tulee esittää liitetiedoissaan tilintarkastajan palkkio

eriteltyinä toimeksiantoryhmittäin, joihin kuuluvat: tilintarkastus, tilintarkastuslain 1 § 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetut toimeksiannot, veroneuvonta ja muut palvelut.

Tilintarkastuksen kustannusten määrä voi vaihdella merkittävästi ja esimerkiksi suurten tilintarkastusyhteisöjen tilintarkastuspalkkiot voivat olla jopa useita kymmeniä tuhansia euroja. Tällaisissa tapauksissa tilintarkastuskustannuksiin on sisällynyt tarkastustyön lisäksi erinäiset tarkastuskäynnit, kirjanpidon neuvonta, veroneuvonta ja mahdolliset muut ylimääräiset kustannukset, kuten matkakustannukset. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 215.)

Tilintarkastajat joutuvat tekemään erinäisistä syistä tarkastuskäyntejä tarkastettavan yhtiön tiloihin. Tilintarkastaja voi esimerkiksi joutua matkustamaan tilintarkastettavan yhtiön luokse varaston tarkastukseen tai aineiston takia. (Chan, Lam & Cheng, 1998.) Matkakustannusten vaikutusta voisi olla merkittävä pohtia erityisesti Pohjois-Suomessa, missä välimatkat ovat pidemmät. Sepponen (2018) esittääkin että, Pohjois-Suomessa tilintarkastuskustannuksilla voi olla merkittävä osuus tilintarkastuksen kokonaiskustannuksissa, lähinnä juuri pitkien matkojen takia. Toisaalta on hyvä huomioida sähköisten taloushallintapalveluiden lisääntyminen, joiden ansiosta tilintarkastus ei välttämättä vaadi yhtä paljon matkustusta tilintarkastettavan yhtiön toimipisteelle kuin aikaisemmin (Junni, 2017, s. 241).

2.5 Digitalisaation vaikutus tilintarkastuskustannuksiin

Taloushallinnon tehtävät ovat siirtyneet enenevässä määrin paperisista aineistoista sähköisiin järjestelmiin (Junni, 2017, s. 239). Erilaisten tuotannonohjausjärjestelmien ja sähköisten taloushallintapalveluiden ansiosta tilintarkastajan pääsy aineistoon on helpompaa ja kustannustehokkaampaa mitä paperisen aineiston toimittaminen (Sutton, 2000). Digitalisaatio on ajankohtainen pk-yrityksille sillä se mahdollistaa lähes reaaliaikaisen raportoinnin sähköisesti. Sähköisen järjestelmän ansiosta sekä prosessitarkastus että aineistotarkastus nopeutuvat ja tarkistaminen on tehokkaampaa kuin manuaaliset paperille tehtävät prosessit. Digitalisaatio tarjoaa myös mahdollisuuksia täsmäytys työkalujen käyttöön ja liikkumisen pääkirjasta toiselle, jolloin tositetarkistus on huomattavasti nopeampaa. Sähköiset järjestelmät tarjoavat

myös enemmän tietoa yrityksen taloushallinnasta ja prosesseista sekä mahdollistavat tarkempien analyysien suorittamisen. (Haukka, 2017, s. 227–228.)

Sähköiset taloushallintapalvelut tarjoavat yrityksille myös kustannussäästöjä, sillä erilaisia rutiininomaisia toimintoja on ollut mahdollista automatisoida. Sähköisten talouspalveluiden käyttö tarjoaa myös tilintarkastajalle maantieteellistä joustoa, sillä tilintarkastus on mahdollista suorittaa sähköisiä kanavia hyödyntäen. Toisaalta sähköiset palvelut tarjoavat myös tiedonhakutoimintojen hyödyntämisen, joka voi johtaa kustannussäästöihin, sillä manuaalisesti paperisesta aineistosta tiedon etsiminen voi olla hidasta. Näiden hyötyjen lisäksi sähköiset järjestelmät lisäävät tietoturvallisuutta, sillä käyttäjien oikeuksia on mahdollista rajata ja työtehtäviä voidaan eriyttää. Tilintarkastajan näkökulmasta tämä on merkittävä uudistus, sillä tilintarkastaja on velvollinen huomioimaan myös mahdolliset väärinkäyttö mahdollisuudet. (Junni, 2017, s. 240–241.)

Sähköiset taloushallintapalvelut voivat aiheuttaa myös haasteita tilintarkastajan näkökulmasta niissä tilanteissa, joissa käytössä on puoliksi sähköistetty toimintatapa. Näissä esimerkiksi voi olla tilanteita, joissa manuaalista aineistoa muutetaan jälkikäteen sähköiseen muotoon ilman, että dokumentit olisivat yhdistettävissä kirjanpitoon. Haasteita voi myös aiheuttaa se, että tilitoimistolle toimitetaan aineistoa sekä sähköisenä että paperisena tai että eri toiminnoissa käytetään eri ohjelmia. Tiedon siirtäminen manuaalisesti eri järjestelmistä pääkirjanpitoon lisää virhe riskin mahdollisuutta, jonka seurauksena myös tilintarkastajan käyttämä aika tilintarkastukseen voi kasvaa. (Junni, 2017, s. 242–243.)

Järkevästi suunniteltuna ja toteutettuna sähköisillä taloushallintapalveluilla voidaan sujuvoittaa tilintarkastusta ja tämän ansiosta sähköiset järjestelmät voivat tuottaa taloudellista hyötyä yritykselle. (Junni, 2017, s. 247.)

3 TILINTARKASTUKSEN LAATU

Tilintarkastuksen laatua määritellään eri tavoin, mutta vakiintunut käytäntö on arvioida tilintarkastuksen laadukkuutta tilintarkastusraportin myötä erityisesti niin, miten hyvin raportti vastaa yrityksen taloudellista tilannetta (Defond & Zhang, 2014). Tilintarkastajan laadukkuuteen on nähty vaikuttavan esimerkiksi tilintarkastajan eettinen toiminta ja hyvän tilintarkastustavan noudattaminen (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 158, 162). Hyvän tilintarkastustavan ja eettisen toiminnan lisäksi on olemassa paljon erilaisia tekijöitä, joiden vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun on tutkittu. Tällaisia tekijöitä voivat olla esimerkiksi tilintarkastusyhteisön koko, tilintarkastajan koulutus ja tilintarkastajan aiempi kokemus.

Tilintarkastuksen laatua heikentäviä tekijöitä voidaan jaotella erilaisten uhkien alle. Tässä tutkimuksessa kiinnitetään huomiota erityisesti riippumattomuuden ja läheisyyden uhkaan. Sen lisäksi että luotettavuuteen liittyviä tekijöitä tunnistetaan, tarvitaan keinoja miten uhkia voidaan minimoida. Lisäksi tarvitaan vakiintuneet käytännöt tilintarkastuksen oikeellisuuden toteutumisen valvomiselle. Tämä kappale käsittelee tilintarkastuksen laatua eri näkökulmista ja esittelee niitä tekijöitä, joilla on tunnistettu olevan vaikutus tilintarkastuksen laadukkuuteen.

3.1 Laadun määritelmä

Tilintarkastuksen laatu voidaan määritellä tilintarkastusraportin perusteella. Sen lisäksi että tilintarkastusraportti noudattaa sille asetettuja juridisia vaatimuksia, raportin tulisi osoittaa luotettavasti tilintarkastettavan yhtiön taloudellinen tilanne. (Defond & Zhang, 2014.) Tilintarkastajien tulisi pystyä tarjoamaan raporteja, jotka ovat asiaankuuluvia ja puolueettomia, ja joihin yhteiskunta voi luottaa. Tilintarkastuksen voidaan sanoa olevan luotettavaa, mikäli se täyttää sille asetetut vaatimukset ja standardit. (Pontoh & Yolanda, 2021.)

DeAngelon (1981) mukaan tilintarkastuksen laatu koostuu tilintarkastajan kompetenssista ja objektiivisuudesta. Kompetenssi tarkoittaa tilintarkastajan kykyä havaita virheitä ja tilintarkastajan objektiivisuudella viitataan tilintarkastajan kykyyn raportoida virheistä (DeAngelo, 1981). Tilintarkastuksen laatu riippuu myös

sidosryhmistä ja siitä mitä eri sidosryhmät vaativat tilintarkastukselta. Tästä syystä tilintarkastuksen laadun määrittämiseen käytettävät indikaattorit voivat olla hyvinkin erilaisia. Tilintarkastuksen laadun määrittelyyn on käytetty paljon eri metodeja, ja laadun määrittely on keskittynyt tarkastuksen eri ominaisuuksiin kuten tuloksiin, prosessiin tai arvioihin. (Knechel, Krishnan, Pevzner, Shefchik & Velury, 2013.)

Francis (2004) tarkastelee tilintarkastuksen laatua sen mukaan, miten hyvin tilintarkastus vastaa sille asetettuja laillisia ja ammatillisia vaatimuksia. Laadun mittaamisessa on käytetty tilintarkastuksen epäonnistumisprosenttia. Mikäli tilintarkastajan epäonnistumisprosentti on suuri, tilintarkastuksen laatu on heikkoa. Epäonnistumisprosenttia nostavat esimerkiksi tilintarkastajaa vastaan nostetut oikeudenkäynnit. (Francis, 2004.) Palmrosin (1988) mukaan tilintarkastuksen laatua arvioidaan sen mukaan, sisältääkö tilinpäätökset puutteita tai virheitä. Svanström (2012) pyrkii mittaamaan tilintarkastuksen laatua tilintarkastajan näkökulmasta, jossa tilintarkastuksen laatu riippuu tilintarkastuksen prosessista. Laadukkaan tilintarkastuksen voidaan ajatella olevan osa tarkastettavan yrityksen ohjausjärjestelmää, jolla pyritään valvomaan ja vähentämään sidosryhmien intressiriitoja (Francis & Wilson, 1988).

Suomessa tilintarkastusta suoritetaan hyvän tilintarkastustavan mukaisesti, jonka voidaan ajatella koostuvan erilaisista normeista, jotka ohjaavat tilintarkastajaa toiminnoissaan. Tilintarkastajan tulisi noudattaa ammatillisesti ja eettisesti hyväksytyjä periaatteita. Hyvä tilintarkastustapa tarjoaa palvelun käyttäjille ja muille sivullisille keinon arvioida onko tilintarkastaja noudattanut velvollisuuksiaan ja toiminut asianmukaisesti. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 158–159.) Hyvän tilintarkastustavan sisältöön vaikuttavat lait ja asetukset, kansainväliset tilintarkastusstandardit, viranomaisten päätökset, ammattieettiset periaatteet ja säännöt, tilintarkastusalan järjestöjen ohjeet sekä ammattihenkilöiden yleisesti noudattama tilintarkastuskäytäntö (Suomen tilintarkastajat, 2022a).

3.2 Tilintarkastajan ammattieettinen toiminta

Tilintarkastajan on noudatettava toiminnassaan ammattieettisiä periaatteita, jotka ovat osa hyvää tilintarkastuskäytäntöä. Ammattieettiset periaatteet normitetaan Suomessa

IFAC:n (International Federation of Accountants) eettisen toimikunnan eli IESBA:n (International Ethics Standards Board for Accountants) eettisillä säännöillä. Nämä poikkeavat vain vähän tilintarkastuslain asettamista ammattieettisistä periaatteista. Kansainväliset eettiset säännöt pitävät sisällään erilaisia periaatteita, joita ovat esimerkiksi rehellisyys, objektiivisuus, ammatillinen pätevyys ja huolellisuus, salassapitovelvollisuus sekä ammatillinen käyttäytyminen. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 159.) Muutama näistä periaatteista puuttuu Suomen tilintarkastuslaista (4:6 §), jossa periaatteista mainitaan vain ammattitaito, rehellisyys, objektiivisuus ja ammatillinen kriittisyys. Tilintarkastajan salassapitovelvollisuus mainitaan omana kohtanaan tilintarkastuslaissa, eikä sitä ole sisällytetty lain asettamiin ammattieettisiin periaatteisiin (TTL 4:8 §).

Tilintarkastajan ammattieettiset periaatteet vaikuttavat toiminnan taustalla ja niitä on noudatettava kaikessa tilintarkastuslain soveltamisalaan liittyvissä tehtävissä. Käytännössä ammattieettisiä periaatteita tulee noudattaa lakisääteisten toimien lisäksi myös muissa vastaavan luonteisissa tehtävissä, kuten sopimukseen perustuvissa tehtävissä. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 160.) Tilintarkastajan eettiset säännöt sisältävät myös riippumattomuus standardit ja koskevat kokonaisuudessaan kaikkia toimeksiantoja (Suomen Tilintarkastajat, 2021b).

Tilintarkastajien eettiset säännöt kuvaavat tilintarkastajan velvollisuutta toimia yleisen edun mukaisesti. Eettiset säännöt ovat periaatepohjaisia eivätkä sisällä yksityiskohtaisia ohjeita eri tilanteisiin. Peruseriaatteiden viitekehyksen mukaisesti tilintarkastajan tulee arvioida ja tunnistaa peruseriaatteita vaarantavat uhat sekä pystyttävä ammattitaitoisesti arvioimaan uhkien merkitys ja niiden käsittely. Uhkan havaitseminen ei välttämättä aina johda toimeksiannon hylkäämiseen, vaan ratkaisuna voivat olla erilaiset varotoimet. (Fraktman, 2019.)

3.3 Tilintarkastusyhteisön koko ja sen vaikutus laatuun

DeAngelon (1981) mukaan tilintarkastusyhtiön koko vaikuttaa suoraan tilintarkastuksen laatuun. Virheellisten tilintarkastusten ajatellaan heikentävän suurten tilintarkastusyhteisöjen mainetta. Suurille tilintarkastusyhteisöille yksittäisellä asiakkaalla ei ole niin suuri taloudellinen merkitys kuin pienemmille yhtiöille. Tästä

syystä suuremman tilintarkastusyhteisön ajatellaan menettävän enemmän mikäli tarkastus on puutteellinen ja tilintarkastaja ei raportoi ongelmakohtista, kuin että asiakassuhteen ylläpitämiseksi epäkohdat jätettäisiin huomioimatta. Pienemmillä tilintarkastusyhteisöillä yksittäinen asiakas voi taas olla taloudellisesti merkittävämpi ja tästä syystä pienillä yhteisöillä voi olla suurempi kynnys raportoida tilinpäätöstietojen puutteellisuudesta, sillä ongelmista raportointi voi tarkoittaa työsuhteen purkamista. (DeAngelo, 1981.) Samantyyllisen näkökulman laadun selittämiseksi suurissa tilintarkastusyhteisöissä tunnistaa myös Francis ja Wilson (1988), joiden mukaan tilintarkastuksen laatu on yksi keino ylläpitää suurten yritysten hyvää mainetta.

Tutkimustulokset tilintarkastusyhteisön koon vaikutuksesta tilintarkastuksen laatuun ovat kuitenkin ristiriitaisia. Al-Khaddash ym. (2013) tunnistavat tilintarkastuksen koon positiivisen vaikutuksen tilintarkastuksen laatuun, ja tutkijoiden mukaan suuret tilintarkastusyhteisöt tuottavat laadukkaampia tilintarkastuksia. Tutkimustuloksia voidaan selittää myös kaksijakoisella lähestymistavalla, jossa laatua tutkittaessa ei olla arvioitu, päteekö laatu-koko-suhde myös pieniin tilintarkastusyhteisöihin. (Al-Khaddash ym., 2013.) Talousraportointineuvosto (FCR) on määritellyt viisi erilaista tekijää, joiden ajatellaan vaikuttavan tilintarkastuksen laatuun. Tällaisia komponentteja ovat esimerkiksi tilintarkastusyhteisön kulttuuri, taidot, henkilökohtaiset tilintarkastuskumppaneiden ja henkilöstön ominaisuudet, tilintarkastusprosessin tehokkuus, tilintarkastusraportin luotettavuus ja käytettävyys sekä tilintarkastajasta riippumattomat tekijät. Tässä mallissa tilintarkastusyhteisön kokoa ei olla merkitty laatuun vaikuttavana tekijänä, vaan olettamana on, että tilintarkastuksen laatu on yhteisön koosta riippumatonta. (Knechel ym., 2013.)

Krishnanin ja Schauerin (2000) mukaan siirryttäessä pienestä tilintarkastusyhteisöstä suurempaan, tilintarkastukseen liittyvien yleisesti hyväksytyjen tilinpäätösnormistojen (GAAP) noudattaminen on korkeammalla tasolla. Lisäksi tutkimuksessa huomioidaan yhtiöön palkattujen asiantuntijoiden määrä, joka on korkeampaa tilintarkastusyhteisön koon kasvaessa. Tutkimustulosten perusteella tilintarkastusyhteisön suurella koolla on positiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun. Pelkästään suurella koolla ei kuitenkaan voida vaikuttaa positiivisesti laatuun, vaan esimerkiksi rekrytointiperusteet voivat tarjota vaihtoehtoisen selityksen sille,

miksi suuret tilintarkastusyhteisöt voivat tarjota laadukasta tilintarkastusta. (Krishnan & Schauer, 2000.)

3.3. Laatuun vaikuttavat tekijät

Tilintarkastuksen laatuun vaikuttavia tekijöitä on useita ja tässä työssä käsitellään syvällisesti muutamaa näkökulmaa. Tutkielma keskittyy käsittelemään erityisesti tilintarkastajan riippumattomuutta, ulkopuolisten palveluiden vaikutusta laatuun ja muita tekijöitä, kuten koulutusta sekä tilintarkastajan aiempaa kokemusta.

3.3.1 Tilintarkastajan riippumattomuus

Ye, Carsonin ja Simnettin (2006) mukaan tilintarkastajan riippumattomuutta voidaan pitää yhtenä keskeisenä tilintarkastuksen laatuun vaikuttavana tekijänä. Tilintarkastajan riippumattomuus voidaan nähdä osana tilintarkastusprosessia ja raportointia. Tilintarkastajan riippumattomuuden voidaan nähdä olevan edellytys tarkastettavan yrityksen arvon luonnille. Aiemmat skandaalit ovat osoittaneet, että tilintarkastajan riippumattomuuden uhka, heikentää tilintarkastuksen laatua. (Ye ym., 2006.)

Tilintarkastajan on tilintarkastuslain (4:6 §) mukaan suoritettava toimeksianto ja tilintarkastus niin, että sen riippumattomuus on turvattu. Mikäli tilintarkastuksen riippumattomuus on uhattuna, on tilintarkastajan kieltäydyttävä toimeksiannosta tai ryhdyttävä riippumattomuutta turvaaviin toimenpiteisiin. Tilintarkastajan riippumattomuus on uhattuna niissä tilanteissa, joissa tilintarkastaja on taloudellisia etuuksia tarkastettavassa yhtiössä tai tarkastettavaan yhtiöön on muu kuin tavanomainen liikesuhde, tarkastettavaa on tilintarkastajan oma toiminta, tilintarkastaja toimii oikeudenkäynnissä tarkastettavan yhtiön puolesta tai vastaan, tilintarkastajalla on läheinen suhde esimerkiksi tarkastettavan yhtiön johtoon tai tilintarkastajaa painostetaan. (TTL 4:6 §.) Riippumattomuusvaatimus kohdistuu yleensä tilintarkastajaan henkilönä ja tällöin tilintarkastaja on vastuussa riippumattomuuden toteutumisesta (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 316).

3.3.2 Läheisyyden uhka

Läheisyyden uhalla tarkoitetaan tilintarkastukseen kohdistuvaa uhkaa tilintarkastajan ja tilintarkastettavan pitkän tai läheisen suhteen seurauksena. Näissä tilanteissa ajatellaan, että tilintarkastaja suhtautuu liian myötämielisesti tarkastettavan toimintaan ja tilintarkastaja ei pysty toimimaan tarvittavan objektiivisesti. (Eilifsen, Messier, Glower & Prawitt, 2014, s. 629.) Tilintarkastuslaissa (4:6 §) läheisyyden uhkaa ei mainita, vaan tilintarkastajan ja tilintarkastettavan välinen suhde käsitellään tilintarkastajan riippumattomuuden määrittelyssä.

Aiemmissä tutkimuksissa tilintarkastajan ja tilintarkastettavan väliseen suhteeseen on lähinnä kiinnitetty huomiota siitä näkökulmasta, että tilintarkastuksen toimikausi on ollut pitkä. Ye ym. (2006) määrittelevät läheisyyden syntyvän etenkin pitkien tilintarkastustoimikausien seurauksena. Fargherin, Leen ja Manden (2008) mukaan henkilökohtainen ystävyys ja läheinen suhde tilintarkastajan ja tilintarkastettavan välillä heikentävät tilintarkastajan riippumattomuutta sekä heikentävät tilintarkastajien halua puuttua mahdollisiin virheisiin. Heidän tutkimustulosten mukaan tilintarkastajan säännöllinen vaihtaminen saman tilintarkastusyhteisön sisällä lisäisi tilintarkastuksen luotettavuutta. Tilintarkastuslaki (5:1 §) määrittelee myös toimikausien enimmäiskestoajaa ja nykyään enimmäiskesto on enintään kymmenen vuotta, toki tämä määritelmä koskee vain yleisen edun kannalta merkittäviä yhteisöjä.

Tepalagulin ja Linin (2014) mukaan toimikauden pituudella ei ole merkittävää vaikutusta tilintarkastajan riippumattomuuteen ja joissakin tapauksissa pitkä toimikausi voi jopa parantaa tilintarkastuksen luotettavuutta, sillä pitkän toimikauden aikana tilintarkastaja ymmärtää tarkastettavan toimintaa paremmin. Tutkimuksessa nostetaan myös esille läheisen asiakassuhteen merkitys tilintarkastuksen laatuun. Tutkimustulokset ilmiöstä eroavat ja selkeää osoitusta asiakassuhteen vaikutuksesta negatiivisesti laatuun ei ole. Näissä asiakassuhteissa haasteina on pidetty erityisesti sitä, että tilintarkastaja näkee tarkastettavan yhtiön asiakkaana, vaikka todellinen asiakas olisi yrityksen osakkeenomistajat. (Tepalagul & Lin, 2014.)

Toisaalta Eilifsen ym. (2014, s. 638–639) mukaan tilintarkastustiimin jäsenen ja tarkastettavan yhtiön johdon tai muun merkittävässä asemassa olevan henkilön väliset

läheiset suhteet voivat aiheuttaa läheisyyden uhkaa. Heidän mukaan läheinen suhde tilintarkastajan ja tilintarkastettavan välillä heikentää tilintarkastajan skeptisyyttä tarkastusta kohtaan ja heikentää näin tarkastuksen laatua. Läheisyyden uhka vaikuttaa tilintarkastajan riippumattomuuteen, ja näin ollen riippumattomuuden ollessa uhattuna läheisten suhteiden takia, tilintarkastajan laatimia tilinpäätöksiä pidetään vähemmän luotettavina (Quick & Warning-Ramussen, 2015).

Suomen tilintarkastajat ry (2020) listaa erilaisia tilanteita, joissa syntyy läheisyyden uhkaa. Läheiset perhesuhteet tai henkilökohtaiset suhteet tarkastustiimin jäsenen tai tarkastuskohteen hallituksen jäsenen kanssa voi synnyttää tilintarkastukselle läheisyyden uhkan. Läheisyyden uhka voi ilmetä myös niissä tilanteissa, joissa tarkastuskohteen hallituksen jäsen tai ylimpään johtoon kuuluva henkilö käyttää huomattavaa vaikutusvaltaa tarkastustoimeksiannon kohdetta kohtaan ja tämä henkilö on joko osa tarkastustiimiä tai tilintarkastusyhteisöä. Tarkastustiimin jäsenen viimeaikaista työskentelyä tarkastuskohteen hallituksessa, ylimmässä johdossa tai työntekijänä on pidetty mahdollisena tekijänä läheisyyden uhkan syntymiselle. Tilintarkastustiimin jäsenen vastaanottama merkittävä lahja tarkastuskohteelta lisää läheisyyden uhkaa. (Suomen tilintarkastajat ry, 2020.)

3.3.3 Tilintarkastuksen ulkopuoliset palvelut

Tilintarkastajan tarjoamat lakisääteiset tilintarkastuksen ulkopuoliset palvelut, kuten lausunnot eri viranomaisten käyttöön, kuuluvat hyvän tilintarkastustavan piiriin ja niiden laadunvalvontaa suoritetaan samoin periaattein kuin yleinen tilintarkastus. Sopimusperusteisiin palveluihin kuten arvolaskelmiin ja neuvontapalveluihin ei taas sovelleta kaikkia tilintarkastuslain säädöksiä eikä näihin palveluihin sisälly yhtä suurta yleisen luotettavuuden vaatimusta kuin mitä lakisääteisiin palveluihin sisältyy. (Halonen & Steiner, 2009, s. 483, 485.)

Ulkopuolisten palveluiden mahdollinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun on tunnistettu ja esimerkiksi kansainvälinen tilintarkastajaliitto ohjeistaa tilintarkastajia välttämään sellaisia ylimääräisiä tilintarkastuksen ulkopuolisia palveluita, jotka voisivat mahdollisesti vaarantaa tilintarkastajan itsenäisyyden. Tilintarkastuksen ulkopuolisten palveluiden tarjonta voi lisätä uhkia tilintarkastajan itsenäisyydelle.

Ristiriitaa aiheuttaa kuitenkin se, että palvelun vaikutus tilintarkastajan itsenäisyyteen ja näin ollen tilintarkastuksen laatuun vaihtelee tarjottavan palvelun mukaan. (Quick & Warming-Ramussen, 2015.) Tästä syystä ulkopuolisten palveluiden vaikutusta laatuun ei aina nähdä tilintarkastajan itsenäisyyden tai riippumattomuuden uhkana, vaan voidaan ajatella että ulkopuolisilla palveluilla on mahdollista vaikuttaa tilintarkastuksen laatuun positiivisesti (Svanström, 2012).

Quick ja Warming-Ramussen (2015) mukaan tarkastuksen ulkopuolisten palveluiden vaikutus tilintarkastajan riippumattomuuteen voi olla poikkeavaa riippuen siitä, mitä palvelua tarkastellaan. Svanströmin (2012) mukaan positiivista vaikutusta on mahdollista selittää sillä, että ulkopuolisten palveluiden tarjonta lisää tilintarkastajan ymmärrystä ja tietoa tarkastettavasta yhtiöstä. Esimerkiksi kirjanpidon tukipalveluiden tarjonnalla on osoitettu olevan positiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun, kun taas lakineuvonta palvelut ovat osa-alue, jonka vaikutus tilintarkastuksen laatuun on osoittanut ristiriitaisia tuloksia. (Svanström, 2012.)

Tilintarkastuksen ulkopuolisten palveluiden tarjontaa on tutkittu erityisesti siitä näkökulmasta, että tilintarkastajan ja tarkastettavan yhtiön toimikausi on ollut pitkä. Tilintarkastajan tuntiessa tarkastettavan yhtiön toiminnan, on tarjottavia palveluita mahdollista muokata tarkastettavan yhtiön tarpeiden mukaan. Mikäli tilintarkastaja tarjoaa tarkastettavalle yhtiölle useita tilintarkastuksen ulkopuolisia palveluita, on mahdollista, että tilintarkastaja ei luovu toimeksiantosuhteesta taloudellisista syistä sillä ulkopuolisista palveluista saatava tulo on merkittävä. Toisaalta laajaa palveluntarjontaa voidaan selittää myös tilintarkastusyhtiön onnistuneella markkinoinnilla, jolloin tilintarkastajan ja tarkastettavan yhtiön väliset suhteet eivät vaikuta tarkastettavan yhtiön halukkuuteen ostaa tilintarkastusyhteisöltä ylimääräisiä palveluita. (Ye ym., 2011.)

Ulkopuolisten palveluiden tarjonnan vaikutusta laatuun on tutkittu siitä näkökulmasta, että tilintarkastajan ja tarkastettavan yhtiön välinen toimikausi on ollut pitkä. Tutkimustuloksissa on kuitenkin jonkin verran eroavaisuuksia. Tämän seurauksena ulkopuolisten palveluiden vaikutus laatuun voidaan näkökulman mukaan nähdä joko positiivisena tai negatiivisena. (Quick & Warming-Ramussen, 2015; Svanström, 2012; Ye ym., 2011.) Tilintarkastajan valinta perustuu yhtiön tarpeeseen (Halonen & Steiner,

2009, s. 485), jolloin ulkopuolisten palveluiden mahdollinen uhka tilintarkastuksen luotettavuudelle nousee esille erityisesti niissä tapauksissa, joissa palveluiden tarjonta toimeksiannon alussa on mahdollinen uhka tilintarkastuksen riippumattomuudelle.

Erityisesti neuvonantopalveluissa tarkan rajan vetäminen tilintarkastajan toimintaan voidaan pitää haasteellisena ja erityisesti tilintarkastusyhteisön palveluvalikoiman laajeneminen voi lisätä intressiristiriitoja sekä eettisiä ongelmia tilintarkastuksen yhteydessä. Tiettyjen ulkopuolisten palveluiden tarjonta voi siis vaikuttaa negatiivisesti tilintarkastuksen laatuun ja tästä syystä tilintarkastaja ei voi tarjota kaikkia palveluita tilintarkastusasiakkailleen riippumattomuussyistä. Riippumattomuuden lisäksi ulkopuoliset palvelut uhkaavat tilintarkastuksen laatua tarkastajan objektiivisuuden heikkenemisen seurauksena ja riski sille, että tilintarkastaja tarkastaa omaa työtään kasvaa. (Horsmanheimo & Steiner, 2017 s. 34.)

3.3.4 Muut vaikuttavat tekijät

Yhtenä merkittävänä laatuun vaikuttavana tekijänä pidetään tilintarkastajan koulutusta. Laadukkaan koulutuksen ajatellaan lisäävän tilintarkastajan henkistä pääomaa, joka vaikuttaa positiivisesti tilintarkastuksen laatuun. (Pontoh & Yolanda, 2021.) Erityisesti vahva tilintarkastajan toimialaosaaminen ja pitkä kokemus toimialan erityispiirteistä nostaa tilintarkastuksen laatua (Knechel ym., 2013).

Koulutukseen liittyvänä osana voidaan pitää myös tilintarkastajan ammatillista pätevyyttä, johon kuuluu sekä ammatillisuuden pätevyyden hankinta että ammatillisen pätevyyden ylläpitäminen. Ammatillisen pätevyyden on ajateltu olevan yksi merkittävin osa laadukasta tilintarkastusta, sillä ilman ammatillista pätevyyttä tilintarkastaja ei voi suoriutua tehtävistään sille asetettujen vaatimusten mukaisesti. Pätevyyden lisäksi tilintarkastajan velvollisuuksiin kuuluvat huolellisuus, perusteellisuus ja oikea-aikaisuus niin omassa kuin valvonnan alaisena toimivien asiantuntijoiden tehtävissä. Tilintarkastuksen luotettavuuden turvana pidetään myös jatkuvan koulutuksen vaatimusta, joka pitää sisällään niin ammattitaidon ylläpitämisen kuin kehittämisvaatimuksen. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 268–277.)

Ammatillisen skeptisyyden ajatellaan vaikuttavan koulutuksen lisäksi positiivisesti tilintarkastuksen laatuun. Ammatillisesti skeptinen tilintarkastaja huomaa todennäköisemmin petoksen, luottaa vähemmän asiakkaaseen ja investoi todennäköisemmin korkeatasoisiin tarkastustoimiin. Toisaalta myös tilintarkastusyhteisön paine vaikuttaa tilintarkastuksen laatuun. Tilintarkastusyhteisön toimintaperiaatteet ja käsitys laadusta vaikuttaa keskeisesti yksittäisen tilintarkastajan päätöksentekoon. (Knechel ym., 2013.)

Aina laatuun liittyvät seikat eivät ole tilintarkastajasta riippuvaisia vaan laatueroja voi aiheuttaa myös tarkastettavan yrityksen toiminta ja esimerkiksi tilintarkastettavien yhtiöiden välillä on havaittu eroavaisuuksia. Etenkin pieniä yhtiöitä tarkastanut suomalainen tilintarkastaja on huomannut merkittäviä puutteita yrityksen kirjanpidossa. Tilintarkastajan mukaan puutteita on ollut niin ketjuuntuneissa kuin pienissä muutaman hengen tilitoimistoissa. Nämä ongelmat saattavat tulla esille vasta siinä vaiheessa, kun yritys on päättänyt vaihtaa tilintarkastajaa. (Siuko, 2017, s. 189.)

3.4 Laadun valvonta

Tilintarkastaja on velvollinen huolehtimaan tilintarkastuksen laadusta ja osallistumaan laaduntarkastukseen (TTL 4:5 §). Tilintarkastusyhteisö ylläpitää laadunvalvontajärjestelmää, jonka avulla seurataan sitä, miten yhteisö ja sen henkilöstö noudattavat standardeja, määräyksiä ja sovellettavia säädöksiä sekä sitä, ovatko tilintarkastusyhteisön henkilöstön tuottamat raportit asianmukaisia. Laadunvalvontajärjestelmät vaihtelevat tilintarkastusyhteisöjen välillä ja merkittävän vaihtelun aiheuttaja on yleensä tilintarkastusyhteisön koko. Erityisesti isoilla kansainvälisellä tilintarkastusyhteisöllä on käytössä yksityiskohtaiset laadunvarmistusta koskevat ohjeet ja työvälineet, kun taas pienissä tilintarkastusyhteisöissä laadunvarmistusjärjestelmät ovat usein vaatimattomia. Laadunvarmistusta koskeva säätely ei yleensä koske tilintarkastajien neuvonanto toimintaa. (Halonen & Steiner, 2009, s. 26–27.)

Vuodesta 2016 alkaen tilintarkastajien valvonta ja hyväksyminen on kuulunut Patentti- ja rekisterihallitukselle. PRH:n laadunvalvontaelin suorittaa tilintarkastusyhteisöjen laadunvalvontaa vähintään kolmen vuoden välein, kun taas pitkään alalla toimineiden

yksittäisten tilintarkastajien laadun valvontaa suoritetaan vähintään kuuden vuoden välein. Laadunvalvontatarkastus suoritetaan yleensä yhden päivän aikana ja pääsääntöisesti siinä käydään läpi vähintään kaksi tarkastettavan tarkastuskohdetta. Tarkastuksen aikana selvitetään onko tarkastuskohde toiminut hyvän tilintarkastustavan mukaisesti. Osana tarkastusta on esimerkiksi selvinnyt tilintarkastajan puutteellinen osallistuminen varaston inventaarioon tai tilintarkastajan havaintojen puutteellinen dokumentointi. (Lähdesmäki, 2017, s. 259–261.) Tilintarkastusyhtiön laaduntarkastuksen tarkastusrytmi määräytyy sen mukaan minkälaisia yhteisöjä tilintarkastajat tarkastavat. Esimerkiksi yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tarkastajat määrätään laaduntarkastukseen kolmen vuoden välein, kun taas tilintarkastuslaki velvoittaa laaduntarkastuksen tapahtuvan vähintään joka kuudes vuosi. Ajanjakson lisäksi myös tarkastuksen laajuus määräytyy tilintarkastusyhteisön koon ja asiakaskunnan mukaisesti. (Ruuska, 2017.)

Tilintarkastajien valvonta voidaan jakaa ennakoitavaan- ja jälkikäteisvalvontaan. Ennakoitava valvonta käytännössä tarkoittaa sitä, että tilintarkastajien toimintaan vaikutetaan etukäteen niin, että he toimisivat tilintarkastuslain mukaisesti. Tärkein muoto tässä on laadunvarmistuksen valvonta ja valvontakeinoina ovat esimerkiksi jatkuvan koulutuksen edistäminen sekä välilliset toimenpiteet, joiden avulla kehitetään hyvää tilintarkastustapaa ja tilintarkastajien ammattitaitoa. (Halonen & Steiner, 2009, s. 26.) Jälkikäteinen valvonta kohdistuu tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön menettelyyn, jossa selvitetään onko tarkastuksessa noudatettu tilintarkastuslakia ja sen säännöksiä. Jälkivalvontaa toimitetaan yksityistapauksia koskevinä tutkintoina ja tutkinta voidaan aloittaa ilmoituksen, muun yhteydenoton perusteella tai oma-aloitteisesti. (PRH, 2022a.)

4 TILINTARKASTAJAN VALINTA

Tilintarkastajan valintaprosessi käynnistyy niissä tilanteissa, joissa tarkastettava yhtiö täyttää joko tilintarkastusvelvollisen kriteerit tai yhtiö haluaa toteuttaa vapaaehtoisen tilintarkastuksen (Suomen Tilintarkastajat, 2022b). Tilintarkastajalle asetetut erityiset koulutusvaatimukset koskevat yleensä suurempia toimijoita, mutta esimerkiksi pienille yhtiöille erityisiä lainsäädännöllisiä vaatimuksia ei ole (PRH, 2022b). Yritykset voivat kuitenkin itse asettaa tilintarkastajalle erilaisia kriteereitä riippuen siitä minkälaista palvelua tilintarkastajalta halutaan. Varsinainen tilintarkastajan valintaprosessi on melko selkeä ja prosessin eri vaiheet on jaoteltu selkeästi. Tämä kappale käsittelee tilintarkastajan yleistä valintaprosessia, tilintarkastusvelvollisuuden kriteereitä ja erityisesti tilintarkastuksen ulkopuolisten palveluiden vaikutusta tilintarkastajan valintaan.

4.1 Tilintarkastusvelvollisuus

Yrityksen tilintarkastusvelvollisuuteen vaikuttavat yrityksen koko ja sen yhtiömuoto. Tilintarkastusvelvollisuus voi olla joko lainsäädännöllinen tai yrityksen oma määräys. (Suomen Tilintarkastajat, 2022b.) Tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta sellaisissa yhtiöissä, jossa sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on täytynyt enintään yksi seuraavista ehdoista: taseen loppusumma yli 100 000 euroa, liikevaihto tai sitä vastaava tuotto yli 200 000 euroa tai palveluksessa keskimäärin yli kolme henkilöä. Tilintarkastaja tulee kuitenkin aina valita sellaisissa yhteisöissä, joiden pääasiallinen toimiala on arvopapereiden ostaminen ja hallinta tai jolla on huomattava vaikutusvalta toisen kirjanpitovelvollisen liiketoimintaan. (TTL 2:2 §.)

Yhtiöjärjestyksessä, yhtiösopimuksessa tai säännöissä voidaan määrätä tilintarkastuksesta, vaikka yhtiö ei olisi lain mukaan velvoitettu valitsemaan tilintarkastajaa. Mikäli yhtiö ei ole lain mukaan velvoitettu valitsemaan tilintarkastajaa, voi yhtiö suorittaa vapaaehtoisen tilintarkastuksen. (Suomen tilintarkastajat, 2022b.) Lähtökohtaisesti tilintarkastus suoritetaan osakeyhtiöissä, kommandiittiyhtiöissä, avoimissa yhtiöissä ja osuuskunnissa, mikäli lain asettamat rajat ylittyvät (Tuuva, 2021). Yksityiset elinkeinonharjoittajat eivät ole tilintarkastusvelvollisia. Vähemmistöosakkeenomistajat voivat myös vaatia

tilintarkastajan valintaa, mikäli vaativilla osakkeenomistajilla on vähintään yksi kymmenesosa kaikista osakkeista tai yksi kolmasosa kokouksessa edustetuista osakkeista. (Suomen tilintarkastajat, 2022b.)

Pienten ja suurten yhtiöiden tilintarkastus ja taloudellinen raportointi poikkeavat toisistaan yhtiön koon aiheuttavien erityispiirteiden vuoksi. Omistus ja johtaminen on yleensä pienissä yhtiöissä keskittyneet samoille henkilöille. Pienissä yhtiöissä on myös useammin ulkoistettu taloushallinto ulkopuolisille palveluntarjoajille. (Niemi, Kinnunen & Ojala, 2012.) Tyypillisiä piirteitä pienyrityksille ovat niiden omistajajohtoisuuden lisäksi yksitoimipaikkaisuus. Pienyrityksistä puuttuu yleensä omistajien ja johdon välinen intressiriita, sillä hyvin tyypillisesti pienyrityksissä on vain yksi osakas, joka myös toimii yhtiön johdossa. (Satopää, 2019.)

Vuosina 2019–2020 Suomessa lakisääteisen tilintarkastusvelvollisuuden rajat ylittivät lähes 66 000 osakeyhtiöltä, 4 300 henkilöyhtiöltä ja 300 osuuskunnalta, mutta näiden vuosien vapaaehtoisesti suoritettujen tilintarkastusten määrää ei taas ole saataville (Raitio, 2022). Vuonna 2014 suoritetusta tutkimuksesta nähdään vapaaehtoisen tilintarkastuksen määrä maakunnittain. Vapaaehtoisen tilintarkastuksen trendi on ollut laskeva vuonna 2014 ja silloin 25 % tilintarkastuksen rajat alittavista yhtiöistä suorittivat vapaaehtoisen tilintarkastuksen. Maakunnittaista eroa on erityisesti Kainuussa, jossa huomattavasti suurempi osa noin 40 % suoritti vapaaehtoisen tilintarkastuksen. Kainuun lisäksi myös Pohjois-Pohjanmaalla vapaaehtoisen tilintarkastuksen osuudet ovat korkeammat mitä maan keskiverto arvo, sillä Pohjois-Pohjanmaalla noin 37 % tilintarkastuksen rajat alittavista yhtiöistä valitsivat itselleen tilintarkastajan. Tutkimuksen perusteella erityisesti yrityksen suurempi koko ja korkeampi velkojen suhteellinen määrä lisäsi tilintarkastajan valintaa, myös liikevaihdon kasvu ja edellisen vuoden negatiivinen oma pääoma lisäsivät vapaaehtoista tilintarkastusta. Tulosten perusteella on mahdollista todeta, että etenkin suuremmissa mikroyrityksissä tilintarkastus koetaan hyödylliseksi. Tilintarkastus koetaan hyödylliseksi myös niissä yrityksissä, joissa ulkopuolisten sidosryhmien, esimerkiksi velkojien, luottamus on tärkeää ja yritys tarvitsee lisärahoitusta. (Ittonen, 2017.)

4.2 Tilintarkastajan valintaprosessi

Pääsääntöinen tilintarkastajan valintamenettely tarkoittaa yhtiöissä ja säätiöissä sitä, että valintapäätöksen tekevät joko yhteisön omistajat tai säätiön hallitus. Poikkeuksellinen valintamenettely on käytössä erityisesti niissä tilanteissa, jossa yhtiölle valitaan yksi tai useampi tilintarkastaja. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 172.) Tilintarkastajan valinta riippuu myös tarkastettavan yhtiön yhtiömuodosta. Osakeyhtiössä tilintarkastajan valinnan tekevät osakkeenomistajat yhtiökokouksessa, osuuskunnassa valinnan tekevät jäsenet osuuskokouksessa, kommandiittiyhtiöissä valinnasta vastaavat vastuunalaiset yhtiömiehet ja avoimessa yhtiössä yhtiömiehet. Säätiöissä tilintarkastajan valinnan tekee yleensä hallitus. (Tomperi, 2018.)

Tilintarkastajan velvollisuuksiin kuuluu ennen tilintarkastuksen kokonaisstrategian ja tarkastussuunnitelman laatimista suorittaa tietyt vaaditut alustavat toimenpiteet. Näihin toimenpiteisiin kuuluu tilintarkastustoimeksiantoa koskevat toimenpiteet, joita tilintarkastuksen laadunvalvonta edellyttää. Tilintarkastajan tulee arvioida eettisten vaatimusten ja riippumattomuusvaatimusten noudattamista sekä hankkia käsitys toimeksiannon ehdoista. Näiden alkuvalmisteluiden tarkoituksena on auttaa tilintarkastajaa arvioimaan ja tunnistamaan sellaisia olosuhteita, jotka voivat vaikeuttaa tilintarkastuksen suorittamista. Alustaviin toimenpiteisiin liittyvät tilinpäätösstandardit ovat ISA 300, ISA 210 ja ISA 220. (Halonen & Steiner, 2009, s. 115.)

Yksi tärkeimmistä tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön päätöksistä on valita kenet hyväksytään tilintarkastusasiakkaiksi. Alustavan arvion ansiosta tilintarkastaja pystyy arvioimaan ja tunnistamaan tilintarkastukseen liittyviä riskejä. Arvio kertoo tilintarkastajille sen, täyttävätkö he edelleen tilintarkastukselle asetetut eettiset- ja riippumattomuusvaatimukset. Näiden riskien arvioinnin lisäksi, alustavassa arvioissa tunnistetaan toimeksiantoon liittyvä riski ja sen suuruus. Epäonnistunut asiakasvalinta voi aiheuttaa tilintarkastajalle tai tilintarkastusyhteisölle ylimääräisiä kustannuksia esimerkiksi maksamattomien palkkioiden tai vahingonkorvausoikeudenkäynnin seurauksena. (Halonen & Steiner, 2009, s. 116–117.)

Jokaista hyväksyttävää toimeksiantoa kohtaan tilintarkastusyhteisö on velvollinen muodostamaan toimintaperiaatteet ja menettelytavat. Näiden avulla saadaan varmuus siitä, onko aloitettavan toimeksiantoon riittävä pätevyys, resurssit ja aika, voidaanko tilintarkastuksessa noudattaa eettisiä vaatimuksia ja onko toimeksiantoasiakas rehellinen. Toimeksiantoa ennen on tärkeää selvittää mahdolliset eturistiriidat ja ongelmakohdat. Tilintarkastusyhteisöllä tulee olla myös määrätyt periaatteet niiden tilanteiden varalle, mikäli uusi asiakassuhde jätetään hyväksymättä. Näissä periaatteissa otetaan huomioon tilintarkastusammattiin liittyvät oikeudelliset velvollisuudet. (Halonen & Steiner, 2009, s. 117–118.)

Toimeksiantoasiakkaan näkökulmasta tilintarkastajan valintapäätöksen valmistelu voi olla erilaista etenkin pienissä ja keskisuurissa yrityksissä. Valintapäätöksen valmisteluun osallistuvat yleensä yhteisön tai säätiön hallitus tai sitä vastaava toimielin, tai näiden ohjeiden pohjalta toimiva toimitusjohtaja. Valmistelu pitää sisällään tilintarkastajaehdokkaan etsimisen ja suostumuksen pyytämisen, ja yleensä ehdokkaita on yksi. Riippumattomuuden ongelma voi esiintyä niissä tilanteissa, joissa valvonnan kohteeksi joutuva taho suorittaa valmistelun ja valitsee itselleen mieluisan tilintarkastajan. Mikäli tilintarkastaja ottaa toimeksiannon vastaan, laaditaan yleensä tilintarkastuksesta toimeksiantokirje, jossa tilintarkastajan tehtävä käydään kirjallisesti läpi. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 175–176.)

Arvio tilintarkastuksen riippumattomuudesta ja mahdollisista esteellisestä toiminnasta suhteessa tilintarkastettavaan yhtiöön jää tilintarkastajan vastuulle. Yleensä tilintarkastaja valitaan tekemään yhtiön tilintarkastus mutta esimerkiksi niissä yhtiöissä missä tilintarkastusvelvollisuutta ei ole, tilintarkastaja voi suorittaa vapaaehtoisen tilintarkastuksen tai yleisluonteisen tarkastuksen. Ennen toimeksiantosopimuksen laatimista tilintarkastaja antaa suostumuksen valintaan. Tässä kohtaa yleensä myös tarkastettava yhtiö pyytää tilintarkastajalta hinta-arvion toimeksiannosta. Mikäli osapuolet päätyvät toimeksiantosopimukseen, rekisteröidään tilintarkastajaa koskeva valinta kaupparekisteriin. (Suomen Tilintarkastajat, 2022c.)

Tilintarkastajan valinnan tulisi perustua aina lähtökohtaisesti tilintarkastuksen laatuun, ei tilintarkastuksesta aiheutuviin kustannuksiin (Horsmanheimo & Steiner, 2017 s. 217). Aiemmat tutkimukset kuitenkin osoittavat, että yritykset vaihtavat

tilintarkastajia useammin säästääkseen tilintarkastuksen kustannuksista. Yleinen ajatus on myös, että yhtiöt valitsevat tilintarkastajakseen halvimman toimittajan. (Kallunki, Sahlström & Zerni, 2007.) Tilintarkastaja voidaan päätyä myös vaihtamaan niissä tilanteissa, joissa tarkastettavan yhtiön koko kasvaa tai toiminta monimutkaistuu. Usein yrityskoon kasvaessa tarvitaan myös suurempi tilintarkastusyhtiö, jotta tilintarkastus on teknisesti mahdollista toteuttaa. (Francis & Wilson, 1988.)

4.3 Ulkopuolisten palveluiden vaikutus tilintarkastajan valintaan

Tilintarkastajan valintaan vaikuttaa merkittävästi se, minkälaisia palveluita tarkastettava yhtiö tarvitsee tilintarkastusyhtiöltä. Esimerkiksi erilaiset vapaaehtoiset sopimukseen perustuvat palvelut kuten arviolausunnot, laskelmat omaisuuden arvosta ja neuvonantopalvelut ovat sellaisia tilintarkastuksen ulkopuolisia palveluita, joita tarkastettava yhtiö voi tarvita tilintarkastuksen lisänä. Erityisesti suuret tilintarkastusyhteisöt ovat erikoistuneet laajaan palvelutarjontaan ja esimerkiksi sukupolvenvaihdokset, verotusneuvonta ja yhteiskuntavastuuraportointi ovat sellaisia palveluita, jotka ohjaavat tilintarkastajan valinnan suurempiin yhtiöihin. (Halonen & Steiner, 2009, s. 485.) Big N tilintarkastajien tarkastamat yritykset myös erään tutkimuksen mukaan ostavat enemmän tilintarkastuksen ulkopuolisia palveluita lähinnä siitä syystä, että yritysten tarjoama palveluvalikoima on laajempi (Ye ym., 2011).

On mahdollista, että suuret tilintarkastustoimistot saavat jopa yli puolet tuloistaan muusta kuin lakisääteisestä tilintarkastuksestaan ja niiden tilintarkastuksensa tuotteistaminen on hyvin pitkälle jalostettua. Tarjottava palveluvalikoima on siis laaja ja erityisesti konsultointipalveluiden markkinat ovat olleet yksi nopeimmin kasvavista osa-alueista tilintarkastustoiminnassa. Palveluiden tarjontamahdollisuuksia säätelee riippumattomuuden vaatimus, sillä tilintarkastajan tarjoamat lisäpalvelut eivät saa heikentää tilintarkastajan riippumattomuutta. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 33–34.)

Pienissä tarkastettavissa yhtiöissä tilintarkastajalla voi olla merkittävä asiantuntijan rooli erilaisten teknisten kirjanpidollisten ja veroneuvontaan liittyvien asioiden kanssa.

Erityisesti pienten yksityisten yritysten tarkastuksessa tilintarkastajan tekemällä neuvonnalla voi olla merkittävä vaikutus yrityksen taloudellisen raportoinnin laatuun ja näin ollen tarve asiantuntijapalveluille voi olla suurempi. (Svanström, 2012.) Esimerkiksi pienyritysten verokonsultoinnilla voi olla merkittävä vaikutus yrityksen toiminnan jatkumisedellytysten kannalta ja puutteellinen kirjanpito voi johtaa jopa yrityksen arvioverotukseen, joka yleensä tarkoittaa joko jälki- tai täydennysveroja (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 38).

Horsmanheimo ja Steiner (2017, s. 30) tunnistavat pienten yhtiöiden tarpeen tilintarkastajan neuvonantotoiminnalle. Suurissa yhtiöissä neuvonantopalveluita voidaan ostaa myös muilta kuin tilintarkastajalta, kun taas pienet yhtiöt valitsevat itselleen yleensä joko KHT tai HT-tarkastajan siitä syystä, että he voivat tarvittaessa pyytää tilintarkastajalta neuvoja esimerkiksi verosuunnittelun tai sisäisen valvonnan kehittämiseksi. (Horsmanheimo & Steiner, 2017 s. 30.) Suomessa tilintarkastajille on yhteinen perustutkinto (HT-tilintarkastaja), jonka lisäksi tilintarkastajan on mahdollista suorittaa erikoistumistutkintoja. Näitä erikoistumistutkintoja ovat KHT ja JHT, jotka asettavat suurempia vaatimuksia tilintarkastajan koulutusasteelle ja työkokemuksen määrälle. Suomessa yleisen edun kannalta merkittävät yhtiöt ovat velvoitettuja palkkaamaan tilintarkastajakseen KHT tasoisen tilintarkastajan, kun taas pienemmät yhtiöt voivat valita tarkastajakseen HT-tasoisen tilintarkastajan. (PRH, 2022b.)

Suomessa melko yleistä toimintaa on, että HT-tasoinen tarkastaja suorittaa sekä kirjanpitoa että tilintarkastusta. Toki samalle yhtiölle saman henkilön suorittama kirjanpito ja tilinpäätös sekä tilintarkastus ovat ristiriidassa Suomen lainsäädännön kanssa, sillä tämä on selkeä uhka tilintarkastuksen riippumattomuudelle. Tästä syystä esimerkiksi tilintarkastustoimistot eivät yleensä tarjoa kirjanpitopalveluita ollenkaan. Käytännössä kirjanpidollisten toimien ja tilintarkastuksen tarjoaminen on mahdollista, mutta näitä toimenpiteitä ei voi suorittaa samalle asiakkaalle. Kuitenkin tilintarkastajien ollessa yleensä jollakin asteella kytköksissä kirjanpitoon, on heidän mahdollista tarjota konsultointipalveluitaan niin laskentatoimen, kirjanpidon, yritysjärjestelyn ja juridiikan osa-alueilla. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 31–32.)

Tilintarkastajan lopulliseen valintaan vaikuttavat siis yhtiön tarpeet. Käytännössä palveluvalikoima on suurin Big N yhteisöillä, jolloin tiettyjen lisäpalveluiden tarve rajaa tilintarkastajan valinnan näiden yhtiöiden piiriin. Toki myös pienemmät tilintarkastusyhteisöt tarjoavat lisäpalveluita, mutta palveluiden laajuus on suppeampaa. (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 37.)

5 TUTKIMUSAINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, minkälaisia asioita tarkastettavat yhtiöt painottavat tilintarkastajan valintaprosessissa. Tutkielma pyrkii vastaamaan tutkimuskysymykseen vaikuttavatko tilintarkastuksen kustannukset tilintarkastajan valintaan. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan sitä, lisääntykö läheisyyden uhka tilintarkastajan valintaprosessissa pienillä paikkakunnilla, eli aiheuttaako pienillä paikkakunnilla toimivien yritysten tilintarkastajan valinta uhkaa tilintarkastuksen luotettavuudelle ja objektiivisuudelle. Tutkimuskysymysten lisäksi tutkimuksessa keskitytään tutkimaan digitalisaation vaikutuksia etenkin tilintarkastajan valintaprosessiin ja tilintarkastuksesta aiheutuviin kustannuksiin.

Tutkimus kohdistuu etenkin tilintarkastusvelvollisiin yrityksiin (TTL 2:2 §), mutta myös sellaisiin toimijoihin, jotka ovat omalla määräyksellään päättäneet tilintarkastuksesta eli vapaaehtoisena tilintarkastuksen suorittaviin toimijoihin (Suomen Tilintarkastajat, 2022b). Tutkimusosio jaetaan kolmeen isoon teema-alueeseen, jotka käsittelevät aihealueita tilintarkastajan valintaprosessi, tilintarkastuksen laatu ja tilintarkastuksen kustannukset.

5.1 Tutkimusaineisto ja metodi

Aiempiä tutkimuksia tilintarkastajan valintaprosessista ja erityisesti valintaprosessiin vaikuttavista tilintarkastuksen kustannuksista sekä laatuun vaikuttavista tekijöistä on vähän. Erilaisia tilintarkastuksen laatua heikentäviä tekijöitä on tutkittu paljon aiemmissa tutkimuksissa, mutta hyvin usein tutkimuksissa esimerkiksi riippuvuuden tai läheisyyden uhkaa on käsitelty jo olemassa olevan ja erityisen pitkäkestoisen toimeksiantosuhteen perusteella. Tutkimuksia siitä minkälaisia laatua heikentäviä uhkia voi ilmentyä jo tilintarkastuksen valintaprosessissa on vähemmän. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä siitä, millä perusteella tarkastettavat yhtiöt valitsevat tilintarkastajan ja vaikuttavatko tilintarkastuksen kustannukset tilintarkastajan valintaan. Tutkimuksen tarkoituksena on analysoida sitä, syntyykö pienillä paikkakunnilla mahdollisesti läheisyyden uhkaa tilintarkastajaa valittaessa ja miten paljon laadullisia tekijöitä huomioidaan valintaprosessissa.

Tutkielman tutkimusmetodina on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää ihmisten uskomuksia, kokemuksia, asenteita, käyttäytymistä ja vuorovaikutusta (Pathak ym., 2013) sekä tutkia aihetta kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2018, s. 161). Tutkimus toteutetaan teemahaastatteluna eli puolistrukturoituna haastatteluna, jonka avulla kerätään aineistoa ja tietoa tutkimusongelman ratkaisemiseksi. Haastattelututkimuksen sisältämät kysymykset ja haastateltavien antamat vastaukset analysoidaan lopuksi teemoittain. Teemahaastattelua hyödynnetään erityisesti niissä tilanteissa, joissa haastattelu halutaan kohdentaa tietyn teeman ympärille ja etukäteen valittuja teemoja käsitellään haastattelun aikana. Teemahaastattelussa ihmisten tulkinnat asioista ovat keskeisessä osassa. (Hirsjärvi & Hurme, 2001, s. 48.)

Tämän tutkimuksen tutkimusaineisto koostuu neljästä haastattelusta, joissa haastateltavat edustavat pieniä yhtiöitä ja toimivat yhtiössä johtotehtävissä. Tutkittavat toimivat kaikki eri aloilla ja edustettuina aloina ovat rakennusteollisuus, automaatio ja LVI-alan palvelut. Haastattelun tuloksia käsitellään työssä anonymisesti ja tästä syystä haastateltavien nimiä tai yrityksiä ei mainita. Haastatteluiden anonymiteetin vuoksi myöskään paikkakuntia missä yritykset sijaitsevat ei julkaista. Tuloksia pyritään käsittelemään työssä kokonaisuutena, mutta yksittäisiä kommentteja haastatteluista voidaan tuoda esille. Haastateltavista toimijoista kolme suorittaa lakisääteisen tilintarkastuksen ja yksi toimija vapaaehtoisen tilintarkastuksen tai toiminnantarkastuksen.

Haastateltavien yritysten toimipaikat sijaitsevat pienillä paikkakunnilla, joiden asukasluku on alle 10 000 asukasta. Pieniä paikkakuntia Suomessa on yli kaksi kolmannesta kaikista kunnista, jolloin todennäköisyys tilintarkastajan ja tarkastettavan ennen toimeksiantoa siviilielämässä tuntemiselle on suurempi, mitä suuremmissa kunnissa (Kuntaliitto, 2017). Tutkimus rajattiin koskemaan Pohjois-Pohjanmaata, sillä välimatkat Pohjois-Pohjanmaan alueella ovat pitkät ja erityisesti vapaaehtoisesti suoritettavien tilintarkastusten määrä on maakunnassa suhteellisen korkea (Ittonen, 2017). Haastatteluihin valitut yritykset ovat kaikki pieniä yrityksiä, jolloin yrityksen palveluksessa on vähemmän kuin 50 työntekijää, vuosiliikevaihto on enintään 10 miljoonaa tai taseen loppusumma on enintään 10 miljoonaa euroa ja joka täyttää perusteen riippumattomuudesta (Tilastokeskus, 2022). Haastateltavissa on myös

mikroyrityksiä, joka Kangasniemen ja Pinomaan (2021) mukaan tarkoittaa sellaisia yhtiöitä joissa työskentelee alle 10 henkeä.

Tilintarkastajan rooli pienissä yhtiöissä voidaan nähdä hyvin erilaisena keskisuuriin ja suuriin yhtiöihin verrattuna. Pienissä yhtiöissä erityisesti tilintarkastajan neuvonannolla voi olla merkittävä vaikutus tarkastettavan raportoinnin laadukkuuteen. (Svanström, 2012.) Erilaisten tilintarkastuksen ulkopuolisten palveluiden tarve on yleensä pienissä yhtiöissä suurempi ja tilintarkastajalta toivotaan tukea yhtiön päätöksentekoprosesseihin (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 30). Suomessa toimivista yrityksistä noin 93 % on mikroyrityksiä ja nämä yritykset työllistävät lähes 313 100 henkeä. Pieniä yrityksiä eli 10–49 henkeä työllistäviä toimijoita on noin 5,7 % koko yrityskannasta. (Kangasniemi & Pinomaa, 2021.) Suomessa toimivien yritysten ollessa pääasiassa joko mikro- tai pienyrityksiä, on merkittävää keskittyä tutkimuksessa erityisesti näiden yritysten tilintarkastajan valintaperusteisiin ja toimintoihin.

Haastateltavat valittiin tutkimukseen yrityksen koon ja sijainnin perusteella. Haastattelut toteutettiin sähköisiä kanavia hyödyntäen ja suurin osa haastatteluista toteutettiin puhelinhaastatteluina. Teemahaastattelun runko on tutkimuksen liitteenä 1 ja tämä haastattelurunko toimitettiin haastateltaville etukäteen. Tutkimuksen anonymiteetistä johtuen haastateltavien tunnistetietoja ei eritellä eikä haastateltavien vastauksia ole mahdollista yhdistää yksittäiseen toimijaan. Yksittäisiä vastauksia voidaan käyttää haastatteluiden analysoinnissa esimerkkinä ja haastateltavat on eroteltu analysoinnin vuoksi edustajiin A, B, C ja D. Tutkimuksen keskeisimmät rajaukset koskivat haastateltavien yritysten kokoa ja sijaintia, sillä haastateltavan yrityksen tuli olla kokoluokaltaan joko mikro- tai pienyrityksiä ja sijaita pienellä paikkakunnalla Pohjois-Pohjanmaalla.

5.2 Tutkimustulokset

Haastattelukysymysten tarkoituksena on saada yleinen käsitys tilintarkastajan valintaan liittyvistä tekijöistä. Haastattelusta voi nostaa esille muutamia pääteemoja, joita haastattelukysymykset syventävät. Haastattelukysymysten käsittelevät keskeiset

teemat ovat tilintarkastajan valinta yleisesti, laadun merkitys valintaprosessiin ja kustannusten merkitys valintaprosessiin

5.2.1 Tilintarkastajan valintaprosessi yleisesti

Haastattelun ensimmäisenä kysymyksenä selvitettiin sitä, kuka yrityksessä tai yhteisössä vastaa tilintarkastajan valinnasta. Tomperin (2018) mukaan tilintarkastajan valitsevat yhtiömuodosta riippuen joko hallitus, osakkeenomistajat tai yhtiömiehet. Haastateltavien mukaan tilintarkastajan valinnasta vastaa hallitus. Haastateltavien välillä ei ollut eroavaisuuksia, vaikka haastateltavien yhtiömuodot eivät olleet kaikilla tutkittavilla samat. Hallituksen lisäksi myös toimitusjohtaja voi olla prosessissa mukana, mutta vastuu valinnasta on hallituksella.

Tilintarkastajan valintaprosessista tutkittiin myös erilaisia kriteereitä, mitä tarkastettavilla toimijoilla on tilintarkastajaa kohtaan. Horsmanheimon ja Steinerin (2017, s. 42) mukaan erilaiset tarpeet vaikuttavat merkittävästi siihen, kenet yritys valitsee tilintarkastajakseen. Voidaan ajatella että yhtiöiden tarpeiden ollessa yksilöllisiä, myös tilintarkastajalle asetetut kriteerit voivat poiketa merkittävästi toisistaan. Haastateltavalla A:lla erityisiä kriteereitä tilintarkastajalle ei ollut ja syynä tähän pidettiin pitkää toimeksiantosuhdetta nykyisen tilintarkastajan kanssa, jonka seurauksena erityisiä kriteereitä ei oltu mietitty. A korosti kuitenkin toimivan yhteistyön merkitystä ja nosti tämän eräänlaiseksi kriteeriksi tilintarkastajalle.

”Toimiva yhteistyö tilintarkastajan ja tilitoimiston välillä tietää myös sujuvaa yhteistyötä asiakkaalle päin.” (Haastateltava A)

Tilintarkastajan ja kirjanpitäjän toimiva yhteistyö nousi esille myös toisessa haastattelussa, sillä haastateltavan D mukaan yhteistyön sujuvuus oli yrityksen ainoa merkittävä kriteeri tilintarkastajan valintaprosessissa. Haastateltava B ei nimennyt erityisiä kriteereitä tilintarkastajalle. Sen sijaan haastateltava C kertoi haastattelussaan yhtiön arvostavan osaavaa ja kokenutta tilintarkastajaa. Erityisesti kokemus yhdistettiin tilintarkastajan kykyyn ymmärtää paremmin toimialaa ja näin luoda luottamusta tarkastettavan ja tarkastajan välille. Kirjallisuuden perusteella erityisesti pitkä kokemus lisää tilintarkastajan ymmärrystä toimialan erityispiirteistä ja näin

vaikuttaa positiivisesti tilintarkastuksen laatuun (Knechel ym., 2013), jolloin on luonnollista olettaa, että tämä ominaisuus korostuu tilintarkastajan valinnassa.

Erilaisten kriteerien lisäksi tutkimuksessa selvitettiin tilintarkastajan sijainnin merkitystä valintaan ja sitä, sijaitsevatko toimija ja tarkastaja samalla paikkakunnalla. Tutkimustuloksissa syntyy hieman hajontaa tämän tekijän osalta, sillä haastateltavien B, C ja D mukaan tilintarkastajan sijainnilla ei ole merkitystä. Tämän lisäksi tutkittavat ja tilintarkastaja eivät sijainneet samalla paikkakunnalla. Haastateltavan D mukaan, tilintarkastajan valintaprosessissa korostettiin kuitenkin mahdollisuutta tehdä tilintarkastus sähköisten työkalujen kautta eli niin, että tilintarkastajan ei tarvitse tulla yrityksen tiloihin tilintarkastusta varten. Tilintarkastajan toimipaikan sijainnilla ei koettu olevan merkitystä erityisesti siitä syystä, että kirjanpito on kokonaan sähköisessä muodossa. Sähköiset taloushallintapalvelut tarjoavat sekä tarkastajalle että tarkastettavalle maantieteellistä joustoa, sillä tarkastus voidaan toteuttaa sähköisiä kanavia hyödyntäen (Junni, 2017, s. 240–241). Tässä tapauksessa maantieteellisen jouston lisäksi sähköiset taloushallintapalvelut tarjosivat joustoa myös tarkastajan valinnasta, sillä tarkastajan toimipaikan sijainti ei ollut merkittävä tekijä.

Tilintarkastajan toimipaikan sijainnilla voi olla merkitystä tarkastettavalle yhtiölle. Erityisesti haastateltavan A mukaan sijainnilla oli yritykselle merkitystä ja tarkastaja pyrittiin löytämään sopivan matkan päästä. Haastateltava A koki tilintarkastajan kasvokkain näkemisen merkityksellisenä ja tämä oltiin haluttu huomioida tilintarkastajaa valittaessa. Haastateltava A:n tilintarkastaja asui kuitenkin eri paikkakunnalla, mutta välimatka tarkastajan ja tarkastettavan välillä oli lyhyt. Haastateltava A ja tarkastaja eivät kuitenkaan tunteneet toisiaan ennen toimeksiantoa, vaikka asuivatkin lyhyen matkan päässä toisistaan.

Haastateltavien eriävistä näkemyksistä huolimatta tarkastettavat ja tilintarkastajat eivät asuneet samalla paikkakunnalla tai tunteneet toisiaan siviilielämässä. Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että tilintarkastajan riippumattomuus ei ollut uhattuna, sillä tilintarkastuslain (4:6 §) kuvaamaa suhdetta tilintarkastajan ja asiakkaan välillä ei ollut. Toisaalta haastatteluiden perusteella on mahdollista todeta, että yrityksen sijaitseminen pienellä paikkakunnalla ei välttämättä lisää

todennäköisyyttä sille, että tarkastaja ja tarkastettava tunsivat toisensa siviilielämästä ennen toimeksiantoa.

Tilintarkastajalle asetettujen kriteerien lisäksi haastatteluilla pyrittiin selvittämään muiden toimijoiden vaikutusta tilintarkastajan valintaan. Haastateltavien yksimielinen näkemys oli, että muiden yrittäjien kommentit eivät vaikuta tilintarkastajan valintaan. Muiden yrittäjien kokemukset nähtiin merkittävänä niissä tapauksissa, joissa tarvittiin näyttöä tilintarkastajan osaamisesta. Pientä poikkeavuutta esiintyi siinä, miten tilintarkastaja on löydetty ja onko prosessissa hyödynnetty esimerkiksi tilitoimiston osaamista. Haastateltavista ainoastaan B:n edustama yhtiö oli tehnyt tilintarkastajan valinnan itsenäisesti ilman tilitoimiston suosittelua, kun taas haastateltavat A, C ja D olivat valinneet tilintarkastajan tilitoimiston suositusten perusteella. Tilitoimiston lisäksi valintaprosessissa oli hyödynnetty ulkopuolisen konsultin apua esimerkiksi haastateltavan D tilanteessa, mutta varsinaisena suosittelijana toimi lopulta yrityksen kirjanpitäjä.

Haastateltavien A ja C mukaan yritysten keinot löytää luotettava tilintarkastaja olivat vähäiset johtuen siitä, että yrityksen osaamisalueena eivät olleet esimerkiksi taloudelliset palvelut. Tilitoimiston kanssa jatkunut yhteistyö lisäsi tarkastettavan luottamusta kirjanpitäjän asiantuntemusta kohtaan, jolloin tilitoimiston suositus tilintarkastajasta johti yleensä kyseisen tarkastajan valintaan.

Tilintarkastajan valintaprosessiin liittyen haastatteluissa tutkittiin myös tilintarkastajan vaihtuvuutta tarkastettavassa yhtiössä. Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, olivatko tarkastettavat vaihtaneet tilintarkastajaa toiminnan aikana ja oliko vaihdon syynä taloudelliset, laadulliset tai muut tekijät. Haastateltavien mukaan tilintarkastajaa ei oltu varsinaisesti vaihdettu toiminnan aikana. Haastateltavan B mukaan tilintarkastaja oli jouduttu vaihtamaan tilintarkastajan eläköityessä ja haastateltava C oli joutunut käyttämään varatilintarkastajaa päätilintarkastajan ollessa matkalla. Haastateltavien mukaan tilintarkastaja oli kuitenkin pysynyt näitä kahta poikkeusta lukuun ottamatta samana haastateltavan toimikauden ajan. Haastattelujen perusteella on mahdollista sanoa, että mikäli toimeksiantosuhde tarkastajan ja tarkastettavan välillä on hyvä, ei tarvetta tilintarkastajan vaihdolle synny. Pitkien toimikausien vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun on tutkittu paljon (Ye ym., 2006).

Fargherin ym. (2008) mukaan tilintarkastajan säännöllisellä vaihtamisella voitaisiin ylläpitää tilintarkastuksen luotettavuutta ja vähentää läheisyyden uhkaa. Kuitenkaan haastateltavat yritykset eivät nähneet pitkää toimikautta uhkana vaan hyvän tilintarkastajan löytyessä, pyrittiin toimeksiantosuhdetta ylläpitämään ja tilintarkastajan vaihtamista vältettiin.

Toisaalta pitkän toimikauden suosimista voidaan tarkastella siitä näkökulmasta, että toimikauden pituus parantaa tilintarkastuksen luotettavuutta, sillä tilintarkastajan ymmärrys asiakasta kohtaa kasvaa (Tepalagul & Lin, 2014). Tämä näkökulma korostui myös haastatteluissa, sillä tarkastettavat kokivat luottavansa tilintarkastajan ammattitaitoon ja siihen, että tilintarkastaja ymmärtää tarkastettavan yhtiön erityispiirteet sekä huomioi nämä tarkastustoiminnassaan. Pitkän toimeksiantosuhteen seurauksena tilintarkastus koettiin selkeänä toimenpiteenä, jossa asiakas tiesi etukäteen prosessin laajuuden ja siitä aiheutuvat kustannukset. Kallungin ym. (2007) mukaan tietyissä tapauksissa tilintarkastaja vaihdetaan säästösyistä, mutta tähän viittaavaa toimintaa ei ollut mahdollista osoittaa tämän työn haastatteluiden perusteella. Haastateltavien mukaan tilintarkastuksesta aiheutuva kustannus on hyvin standardimuotoinen ja suuria hintamuutoksia ei esiinny. Hintamuutosten ollessa pieniä, haastateltavat eivät olleet valmiita hakemaan säästöjä tilintarkastajan vaihdolla vaan pitäytyivät mieluummin hyvin toimivassa toimeksiantosuhteessa. Haastatteluiden perusteella on mahdollista ajatella, että pitkä toimeksiantosuhte voi taata tilintarkastukselle hyvää laatua, tilintarkastaja tuntee asiakkaansa ja tietää palvelutarpeet. Toisaalta pitkä toimeksiantosuhte voi myös auttaa tilintarkastajaa ymmärtämään toimialaa paremmin.

Tilintarkastajan valintaprosessiin yleisesti vaikuttavista tekijöistä haastatteluissa tutkittiin myös tilintarkastuksen ulkopuolisten palveluiden merkitystä tilintarkastajan valintaan. Tarkastettavien yhtiöiden tarve tilintarkastuksen ulkopuolisille palveluille vaihtelee ja esimerkiksi Horsmanheimo ja Steiner (2017, s. 30) ovat tunnistaneeet pienten yhtiöiden lisääntyneen tarpeen erityisesti neuvonantopalveluille. Erityisesti pienissä yhtiöissä tilintarkastajalla voi olla asiantuntijan rooli, jolloin tilintarkastajan tarjoamilla palveluilla voi olla merkittävä vaikutus yrityksen taloudellisen raportoinnin laatuun (Svanström, 2012).

Vaikka palveluiden tarve pienissä yrityksissä on tunnistettu, olivat haastatteluiden tulokset hieman toisistaan poikkeavia. Haastatteluissa tutkittiin sitä, tarvitaanko tilintarkastajalta ulkopuolisia palveluita ja vaikuttaako palveluiden tarve tilintarkastajan valintaan. Haastateltavien C ja D mukaan tilintarkastuksen ulkopuolisia palveluita ei oltu tällä hetkellä käytetty, mutta niiden mahdollinen tarve tulevaisuudessa tunnistettiin. Haastateltavan A mukaan varsinaisia ulkopuolisia palveluita ei oltu käytetty mutta tilintarkastajan neuvonantoa ja asiantuntevuutta arvostettiin. Tilintarkastaja nähtiin neuvoa antavana tahona ja päätöksenteoissa kirjanpitäjän lisäksi mielipidettä kysyttiin myös tilintarkastajalta. Haastateltavan B mukaan tilintarkastuksen ulkopuolisia palveluita oli käytetty jonkin verran.

Haastateltavien B, C ja D mukaan ulkopuoliset palvelut eivät kuitenkaan vaikuttaneet tilintarkastajan valintaprosessiin eikä palveluiden tarvetta huomioitu tilintarkastajaa valittaessa. Vaikka palveluita olisi käytetty silloin tällöin, ei niiden ajateltu olevan yrityksen toiminnalle niin merkittäviä että palvelun tarve tulisi huomioida ennen tilintarkastajan valintaa. Sen sijaan haastateltavan A mukaan ulkopuolisten palveluiden tarve huomioitaisiin tilintarkastajan valintaprosessissa mikäli tarkastaja valittaisiin uudelleen. Yritys koki tilintarkastajan tarjoamat neuvonantopalvelut merkityksellisinä ja valintaprosessissa haluttiin huomioida näiden palveluiden helppo saatavuus. Haastateltavan A vastauksen perusteella ulkopuolisten tarpeen saatavuutta tarkasteltiin siitä näkökulmasta, että tilintarkastaja sijaitsee sopivan matkana päässä, jolloin tilintarkastajan näkeminen mahdollistuu. Tämän perusteella, ulkopuolisilla palveluilla olisi vaikutus valintaan mutta merkittävämmäksi tekijäksi tässä kohtaa nousi kuitenkin tilintarkastajan sijainti.

5.2.2 Laadun merkitys valintaprosessissa

Tilintarkastuksen laatua on mahdollista mitata tilintarkastusraportin perusteella (Defond & Zhang, 2014), jolloin raportti antaa luotettavan ja asiaankuuluvan kuvan yrityksen taloudellisesta tilasta sekä täyttää sille asetetut vaatimukset ja standardit (Pontoh & Yolanda, 2021). Laadun mittaaminen raportin perusteella on kuitenkin hieman kapea näkökulma ja esimerkiksi DeAngelon (1981) mukaan, laadun voidaan ajatella koostuvan myös tilintarkastajan objektiivisuudesta ja tilintarkastajan kyvystä havaita sekä puuttua tilintarkastuksessa ilmeneviin virheisiin. Koska tilintarkastuksen

laadun määrittely on riippuvainen tarkasteltavasta sidosryhmästä (Knechel ym., 2013), keskitytään tässä tutkimuksessa erityisesti niihin näkökulmiin, jotka korostuvat tarkastettavassa yhtiössä. Tilintarkastusta voidaan pitää laadukkaana niissä tilanteissa, joissa tarkastus vastaa laillisia ja ammatillisia vaatimuksia (Francis, 2004), mutta tässä tutkimuksessa laatua ja erityisesti laadun vaikutusta tilintarkastajan valintaan tutkitaan vielä syvemmällä tasolla. Laadukasta tilintarkastusraporttia eli lain asettamien vaatimusten toteuttamaa tarkastusta pidetään tutkimuksessa haastateltavien toimesta ikään kuin kaiken lähtökohdana ja varsinaisen tilintarkastuksen laadukkuus ilmenee muissa muodoissa kuten tilintarkastajan koulutuksen, kokemuksen ja yhteistyön mukaan.

Ensimmäinen kysymys, joka käsitteli laadun merkitystä valintaprosessissa oli tilintarkastajan koulutuksen tai aiemman kokemuksen merkitys tilintarkastajan valintaprosessissa. Suomessa tilintarkastajat ovat velvoitettuja noudattamaan toiminnassaan ammattieettisiä periaatteita ja näihin periaatteisiin sisältyvät esimerkiksi koulutus ja ammatillinen pätevyys (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 162). Erityisesti koulutuksen merkitys tilintarkastuksen laatuun on tunnistettu kirjallisuudessa ja uskotaan, että tilintarkastajan laadukas koulutus lisää tilintarkastajan henkistä pääomaa, jolla taas on positiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun (Pontoh & Yolanda, 2021). Koulutuksen merkitystä tilintarkastajan valintaprosessissa tarkasteltiin haastatteluiden näkökulmasta ja haastatteluiden tulokset osoittavat, että erityistä vaatimusta koulutustasolle ei ollut. Jokainen haastateltava korosti kuitenkin sitä, että tilintarkastajan tulee olla muodollisesti pätevä ja tilintarkastajan tulee olla ammattitaitoinen sekä osaava suoriutuakseen tilintarkastuksesta. Horsmanheimon ja Steinerin (2017, s. 268) mukaan tilintarkastajan ammatillinen pätevyys voidaan nähdä tilintarkastajan koulutuksen osatekijänä. Haastateltavien mukaan perusoletus on, että tilintarkastajalla on riittävä kokemus työhön. Kuitenkaan erityistä vaatimusta tilintarkastajan koulutuksen tasolle ei oltu asetettu.

Koulutuksen lisäksi merkittävänä laatuun positiivisesti vaikuttavana tekijänä pidetään tilintarkastajan vahvaa toimialaosaamista ja pitkää työkokemusta (Knechel ym., 2013). Haastateltavien näkemys kokemuksen merkityksestä poikkesivat hieman toisistaan. Haastateltavan A mukaan, tilintarkastajan kokemukselle ja

toimialaosaamiselle ei ole asetettu kriteereitä. Haastateltava A pohti myös sitä, että keinot tilintarkastajan kokemuksen tarkastamiselle ovat vähäiset eikä yrityksellä ole työkaluja kokemuksen arviointiin. Toimialakokemus nähtiin taas positiivisena asiana, mutta sitä ei edellytetty tilintarkastajalta. Haastateltavien B ja C mukaan kokemus nähtiin merkittävänä tekijänä, ja esimerkiksi haastateltavan B mukaan työkokemus tarkistettiin ennen toimeksiantosuhdetta. Haastateltavan C mukaan tilintarkastajan pitkä kokemus ja toimialatuntemus lisäävät asiakkaan varmuutta siitä, että tilintarkastaja pystyy suoriutumaan työstään luotettavasti. Haastateltava D korosti myös samaa näkökulmaa kuin haastateltava C, eli tilintarkastajalta edellytetään aiempaa kokemusta ja yritys pyrkii valitsemaan tilintarkastajakseen sellaisen yhteisön tai henkilön, joka on toiminut alalla jo pidempään. Haastateltavan D mukaan tällä pyritään varmistamaan se, että tarkastusprosessi on sujuva ja tilintarkastajan aika ei kulu yrityksen mukaan epäolennaisuuksiin. Toimialakokemusta ei sen sijaan nähty merkittävänä tekijänä valintaprosessissa.

”Tilintarkastajan aiemmalla kokemuksella on merkitystä sillä sen ansiosta voidaan luottaa siihen että tilintarkastus on asiallinen ja tilintarkastaja osaa katsoa oikeat asiat.” (Haastateltava C)

Tilintarkastusyhteisön koon vaikutusta tarkastuksen laatuun on tutkittu paljon aiemmassa kirjallisuudessa mutta tutkimustulokset ovat ristiriitaisia. DeAngelon (1981) mukaan suurempien tilintarkastusyhteisöjen laadukkuutta voidaan selittää erityisesti yhteisön maineen näkökulmasta. Käytännössä tässä lähestymistavassa ajatellaan, että tilintarkastusyhteisö menettää enemmän mikäli tilintarkastus ei täytä laatustandardeja, sillä hyvällä laadulla ylläpidetään tilintarkastusyhteisön hyvää mainetta (Francis & Wilson, 1988). Pienellä tilintarkastusyhteisöllä yksittäinen asiakas voi olla myös taloudellisesti niin merkittävä, että tilinpäätöstietojen puutteellisuuteen on korkea kynnyks reagoida (DeAngelo, 1981). Vaikka yleinen oletamus on, että tilintarkastusyhteisön koolla on positiivinen vaikutus tilintarkastuksen laatuun (Al-Khaddash ym., 2013), voidaan toisaalta myös ajatella että tilintarkastuksen laatu on riippumaton yhtiön koosta (Knechel ym., 2013) ja esimerkiksi rekrytointiperusteilla olisi mahdollista selittää suurten tilintarkastusyhteisöjen korkeaa laatua (Krishnan ja Schauer, 2000).

Haastattelut tarjosivat kuitenkin uudenlaisen näkökulman siihen, miten tarkastettavat yhtiöt näkevät suurten tilintarkastusyhteisöjen toiminnan ja laadukkuuden. Haastatteluissa selvitettiin sitä, vaikuttaako tilintarkastusyhteisön koko tilintarkastajan valintaan ja saadut tulokset osoittivat kahdenlaista näkökulmaa asiaan. Haastateltavien B ja D mukaan tilintarkastusyhteisön koolla ei ole väliä tilintarkastajan valintaprosessissa. Haastateltavien A ja C:n mielestä taas tilintarkastusyhteisön kokoa pidetään merkittävänä tekijänä ja tilintarkastajaksi pyritään valitsemaan pienempi toimija. Molempien haastateltavien mukaan pieniä tilintarkastusyhteisöjä suositaan erityisesti siitä syystä, että niiden kustannustason ajatellaan olevan pienempi eli pienempi toimija nähdään edullisempänä vaihtoehtona. Defondin ym. (2000) mukaan, suuremmat tilintarkastusyhteisöt veloittavat usein korkeampia tilintarkastuspalkkioita. Korkeat tilintarkastuspalkkiot eivät välttämättä tarkoita laadukkaampaa tarkastusta, vaan palkkioihin voi vaikuttaa esimerkiksi brändiarvo ja maine (DeAngelo, 1981). Vaikka tilintarkastajan korkea koulutus ja aiempi kokemus voi olla yksi selittävä tekijä korkeille tilintarkastuksen tuntihinnoille (Al-Khaddash ym., 2013; Cahan & Sun, 2015; Kartini ym., 2021), haastateltavat kokivat että heidän asettamistaan koulutus ja kokemus vaatimuksista huolimatta, tilintarkastuspalkkiot ovat edullisempia pienillä tilintarkastajilla. Näin ollen tilintarkastajalle asetettujen vaatimusten ei ajateltu nostavan tilintarkastuksen kustannusta.

Haastateltavan A mukaan pieniä tilintarkastusyhteisöjä suosittiin myös niiden palvelualltiuden vuoksi. Käytännössä tällä tarkoitettiin sitä, että pienet tilintarkastusyhteisöt osaavat puuttua pienille yrityksille merkityksellisiin asioihin. Toisaalta palvelualltiuden ajateltiin syntyvän myös siitä näkökulmasta, että pienelle tilintarkastajalle yksittäinen asiakas nähdään taloudellisesti merkittävänä, jolloin tilintarkastaja pyrkii toteuttamaan työnsä mahdollisimman hyvin. Tämä näkökulma nousi esille jo DeAngelon (1981) tutkimuksessa, jossa taloudellinen merkitys nähtiin enemmän tilintarkastuksen laatua uhkaavana tekijänä.

5.2.3 Kustannusten merkitys valintaprosessiin

Tilintarkastuksesta aiheutuvat kustannukset voidaan jakaa tilintarkastuspalveluista kertyviin kustannuksiin ja vapaaehtoisiin tilintarkastukseen liittymättömiin kustannuksiin. Tilintarkastuksen kustannusten voidaan ajatella pitävän sisällään

erilaiset ylimääräiset kustannukset kuten matkakustannukset. (Al-Khaddash ym., 2013.) Tilintarkastuskustannusten ajatellaan muotoutuvan vapaiden markkinoiden perusteella, jolloin tilintarkastaja pyrkii maksimoimaan oman tuottonsa (Simunic, 1980). Suomessa lainsäädäntö määrittelee kustannuksia vain vähän sillä esimerkiksi lainsäädännöllistä hintaa tilintarkastukselle ei ole asetettu vaan tilintarkastajan tulisi huomioida palkkiota määritettäessä sen uhka esimerkiksi tilintarkastajan riippumattomuudelle (TTL 3:8 §).

Tilintarkastuksesta aiheutuvat kustannukset ovat usein riippuvaisia erilaisista muuttujista, kuten tarkastettavan yhtiön koosta ja toiminnan kompleksisuudesta, ja myös tilintarkastusyhteisön koon on ajateltu vaikuttavan kustannusten suuruuteen (Rubin, 1988). Tilintarkastuksesta aiheutuvien kustannusten merkitystä tilintarkastuksen laatuun on tutkittu paljon ja erityisesti näkökulmat siitä, että tarkastettavat yhtiöt ovat valmiita maksamaan enemmän tilintarkastuksesta vastineeksi hyvästä laadusta, ovat melko yleisiä (Khaddash ym., 2013). Korkeita tilintarkastuksen kustannuksia voidaan selittää erilaisilla tekijöillä kuten tarkastuksen viivästymisellä (Chan ym., 1993) tai lausunnon poikkeavuudella (Simunic, 1980), eli välttämättä korkeat tilintarkastuspalkkiot eivät viesti laadukkaasta tarkastuksesta (DeFond & Zhang, 2014). Tilintarkastuskustannusten nousu ja korkeat palkkiot voivat toisaalta myös kertoa asiakkaalle sitä, että tilintarkastukseen on käytettävissä enemmän resursseja, joka vaikuttaa positiivisesti työn laatuun (Kartini ym., 2021).

Näiden näkökulmien perusteella haastattelussa pyritään tutkimaan sitä, miten tarkastettavat yhtiöt näkevät tilintarkastuksesta aiheutuvat kustannukset ja miten kustannukset vaikuttavat tilintarkastajan valintaan. Kustannusten vaikutusta tilintarkastajan valintaan pyritään tutkimaan myös yhdessä tilintarkastuksen laadun kanssa.

Kustannusten vaikutus valintaprosessiin osion ensimmäisenä kysymyksenä tutkittiin sitä, onko tilintarkastukselle asetettu tietty kustannus ja pyritäänkö tilintarkastaja löytämään tästä kustannusluokasta. Haastateltavien vastaukset olivat tämän kysymyksen perusteella hyvin samankaltaiset ja vastauksissa ei ollut paljon poikkeavuuksia. Haastateltavan A mukaan tilintarkastuksesta aiheutuvaa kustannusta pidetään merkityksettömänä. Tämä johtuu siitä, että tilintarkastuksen kustannus on

vuosittainen summa, joka on yrityksen kokonaisbudjetissa kuitenkin määrällisesti pieni. Vaikka yrityksellä on ollut jo pitkään toimeksiantosuhde nykyisen tilintarkastajan kanssa, ei kustannuksissa ole tapahtunut suuria muutoksia, jotka olisivat aiheuttaneet tarvetta tarkastella tilintarkastajan valintaa uudelleen. Samankaltainen näkemys oli myös haastateltavalla D:llä, jonka mukaan tilintarkastuksesta aiheutuva kustannus on yrityksen mittakaavassa pieni, jolloin sitä ei ole esimerkiksi erityisesti budjetoitu tai kilpailutettu. Haastateltavien A ja D mukaan kustannukset eivät olleet muuttuneet vaikka toimeksiantosuhde oli ollut pitkä. Rubinin (1988) mukaan taas, pitkien toimeksiantosuhteiden seurauksena tilintarkastuksesta aiheutuvat kustannukset voivat pienentyä, sillä tarkastaja oppii tuntemaan yrityksen paremmin, jolloin tarkastukseen kuluu vähemmän resursseja ja aikaa.

Haastateltavien B ja C olivat myös samaa mieltä siitä, että tilintarkastuksesta aiheutuva kustannus on yrityksen kokonaisbudjetista vain pieni osuus. Toisaalta haastateltavien B ja C näkemys oli myös se, että tilintarkastuksesta aiheutuva kustannus tiedetään melko tarkasti jo etukäteen, jolloin tilintarkastajaa valittaessa osataan varautua tiettyyn kustannustasoon. Erityisesti haastateltavan B mukaan pieni muutos kustannuksissa ei vielä aiheuta yritykselle toimenpiteitä. Haastateltavalla C oli kuitenkin vahva näkemys siitä, että kun kustannustaso on tiedossa etukäteen voidaan tilintarkastajaa valittaessa huomioida tämä ja pyrkiä valitsemaan tästä kustannusluokasta mahdollisimman edullinen tarkastaja. Tilintarkastuspalkkiot muodostuvat markkinoiden vapaan kilpailun mukaan eikä yhtä standardia kustannuksille ole (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 214). Haastatteluiden perusteella kuitenkin kävi ilmi, että kustannusluokka tiedetään jo etukäteen ja haastateltavien mukaan pienet poikkeavuudet kustannuksissa eivät vaikuta tilintarkastajan valintaan. Koska tarkastettavan yhtiön koko voi vaikuttaa tilintarkastuksen kokonaiskustannuksiin (Rubin, 1988), on mahdollista että yritykset osaavat yhtiön koon ja toiminnan kompleksisuuden perusteella arvioida tilintarkastuksesta aiheutuvia kustannuksia jo itsenäisesti, mahdollisesti muiden yrittäjien kokemusten perusteella.

Tilintarkastuksen kustannusluokan lisäksi haastattelukysymyksillä tutkittiin sitä, onko tilintarkastuksesta aiheutunut yllättäviä kuluja kuten matkakustannuksia tarkastettaville yhtiöille. Haastatteluiden tulokset olivat hyvin yhtenäiset ja haastateltavien mukaan tilintarkastuksesta ei ollut aiheutunut yllättäviä kustannuksia

tarkastettaville yhtiöille. Haastateltavan B mukaan yllättävät kustannukset olivat aiheutuneet verotarkastuksesta, mutta varsinaisia ylimääräisiä kustannuksia tilintarkastukseen liittyen ei ollut. Haastateltavan C mukaan tilintarkastuksen aineisto pyrittiin toimittamaan aina tilintarkastajalle, jolloin vältettiin tarkastuksesta aiheutuvat mahdolliset matkakustannukset. Haastateltavien A ja D mukaan taas tilintarkastaja oli käynyt yrityksen toimitiloissa tarkastusprosessin aikana, mutta tästä ei ollut aiheutunut tarkastettavalle yhtiölle kustannuksia. Haastateltavan A mukaan ylimääräisten kustannusten puuttuminen oli selitettävissä tilintarkastusyhteisön koolla.

”Pienen tilintarkastajan kanssa ei tule myöskään kustannuksellisia yllätyksiä vaan kaikki on lähtökohtaisesti sovittu etukäteen. Matkakustannuksia ei synny ja neuvonannosta ei yleensä laskuteta. Kaikki kustannukset on sovittu kokonaiskustannukseksi koko vuodelle ja pienen toimijan kanssa voidaan sopia hyvinkin tarkasti asioista.” (Haastateltava A)

Haastateltava A korosti erityisesti sitä, että toimialojen ollessa pieniä, toimeksiannosta sopiminen on helpompaa. A pohti myös sitä, että mahdollisesti isojen tilintarkastusyhteisöjen kanssa toimeksiannosta sopiminen voisi olla haastavampaa ja tämä voisi näkyä tarkastettavan yhtiön tilintarkastuksen kustannuksissa. Tilintarkastuksen kustannukset ja tilintarkastajalle maksettava palkkio on pitkään ollut tuntihintainen, mutta myös haastatteluiden perusteella on mahdollista sanoa, että ainakin tutkittavien yhtiöiden mukaan erilaiset kiinteät kokonaispalkkiot ovat yleisiä. Kokonaispalkkioiden yleistymiseen ovat vaikuttaneet erityisesti tarjouskilpailuiden lisääntyminen ja toisaalta kiinteät kokonaispalkkiot ovat vaikuttaneet tilintarkastuksen tuntihintojen alenemiseen (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 214). Kiinteät kokonaispalkkiot voivat olla myös tarkastettavan yhtiön näkökulmasta miellyttävämpi vaihtoehto, sillä kokonaispalkkioihin oli haastateltavien mukaan yleensä sovittu erilaiset tarkastajan tarjoamat palvelut, jolloin ylimääräisiä kustannuseriä ei ilmennyt. Kirjallisuudesta poiketen, tilintarkastuksesta aiheutuvat ylimääräiset kulut kuten matkakustannukset olivat haastateltavien mukaan marginaalisesti joko hyvin pieniä tai niitä ei syntynyt ollenkaan.

Haastattelun viimeinen kysymys käsitteli tilintarkastuksen kustannusten ja laadun vaikutusta tilintarkastajan valintaan siitä näkökulmasta, että tarkastettavan tulee valita joko laadun tai alhaisten kustannusten väliltä. Kysymyksenä oli:

Mikäli teidän tulisi valita kahden tilintarkastajan väliltä, kumman valitsisitte: halpa ja laadullisesti välttävä eli täyttää lain asettamat vaatimukset, vai laadullisesti parempi mutta kustannuksiltaan korkeampi?

Haastateltavien vastauksissa oli jonkin verran poikkeavuutta, mutta lähtökohtaisesti haastateltavat valitsivat vaihtoehdoksi laadullisesti paremman tilintarkastajan. Poikkeuksena tälle oli haastateltavan D vastaus, jossa haastateltava painotti sitä, että tilintarkastajan valintaan vaikuttaisi tässä tapauksessa myös tilintarkastajan tarjoama palvelu ja mahdollinen lisähyöty yritykselle. Haastateltavan D mukaan kysymyksen kuvailemassa tilanteessa yritys joutuisi pohtimaan sitä tuoko laadullisesti parempi tilintarkastaja yritykselle lisäarvoa. Mikäli tilintarkastus olisi samankaltaista ja mahdollista lisähyötyä yritykselle ei olisi, haastateltava D valitsisi tilintarkastajakseen halvemman toimijan, joka kuitenkin täyttää lain asettamat vaatimukset.

Haastateltavan A mukaan kysymyksen kuvailemassa tilanteessa valinta ei olisi heti yritykselle selkeä. A pohti erityisesti sitä, miten tilintarkastajan laatua olisi mahdollista arvioida sillä tilintarkastajaa valittaessa tilintarkastuksen laadusta ei voida olla varmoja ja tässä tapauksessa yrityksen tulisi hyödyntää esimerkiksi muiden yrittäjien sekä tilitoimiston kokemuksia tarkastajasta. Haastateltavan A mukaan yritys arvostaa erityisesti tilintarkastajan sopivuutta tarkastettavan yhtiön kanssa. Kuten jo aiemmissa kysymyksissä oli käynyt ilmi, yritys näkee tilintarkastuksen kustannuksen kertakustannuksena, jolla ei ole merkittävää vaikutusta yrityksen taloudelliseen asemaan. Tästä syystä haastateltava A uskoisi, että valinta kohdistuisi lopulta laadullisesti parempaan toimijaan, sillä yritys haluaisi tarkastajakseen sellaisen toimijan, jonka laadun uskotaan olevan parempaa. Korkeat tilintarkastuskustannukset eivät välttämättä tarkoita laadukkaampaa tarkastusta (DeFond & Zhang, 2014; Kartini ym., 2021), ja myös tätä näkökulmaa haastateltava A korosti vastauksessaan. Haastateltavan A näkemys oli, että laadullisesti hyvä ei aina ole kallis eikä toisaalta kallis toimija ole laadullisesti parempi. Tätä näkökulmaa haastateltava A tarkasteli erityisesti siitä lähtökulmasta, että tilintarkastajan valintaprosessissa laadun ja kustannuksen lisäksi yritys tarkastelee tilintarkastajan sopivuutta yritykselle muun muassa palvelualltiuden ja yhteistyön osalta, jolloin kustannuksen merkitys jää vähäiseksi.

Haastateltavan B mukaan yritys valitsisi tilintarkastajakseen laadullisesti paremman toimijan. Haastateltavan C mukaan taas, valinta todennäköisesti olisi halpa ja laadullisesti välttävä, mutta haastateltavan C selitys vastaukselle kuitenkin muutti vastauksen kategoriaan laadullisesti parempi. Haastateltavan C mukaan tilintarkastuksen hinta vaikuttaa päätöksentekoon mutta myös laatu nähdään merkittävänä tekijänä. Kuten jo aiemmin oli todettu, tilintarkastuksen kustannusluokka on jo etukäteen tiedossa. Tästä johtuen tilintarkastaja pyrittäisiin löytämään tästä kustannusluokasta, mutta tästä tietystä kustannusluokasta tilintarkastajaksi valikoituisi pätevin toimija. Vastauksen perusteella haastateltavan C valinta tilintarkastajasta johtaisi lopulta laadullisesti paremman toimijan valintaan, vaikka tilintarkastuksen kustannukset pyrittäisiin minimoimaan.

Horsmanheimon ja Steinerin (2017) mukaan tilintarkastajan valinnan tulisi aina perustua laatuun. Tutkijoiden mukaan, tilintarkastuksen kustannukset ovat kuitenkin merkittävä tekijä valintaprosessissa ja voivat vaikuttaa yrityksen lopulliseen valintaan. Tilintarkastuksen sisältäessä ylimääräisiä kustannuksia, voi kokonaiskustannus tilintarkastuksesta olla merkittävästi korkeampi (Al-Khaddash ym., 2013), jolloin tilintarkastajan valinta voi kohdistua sellaiseen tarkastajaan, joka ei veloita esimerkiksi ylimääräisiä kustannuksia. Kustannusten vaikuttaessa valintaprosessiin on mahdollista, että tilintarkastajaksi valitaan lopulta halvin toimija (Kallunki ym., 2007). Molempia näkökulmia on mahdollista erottaa haastattelun tuloksista, sillä erottelu kustannuksiltaan edullisen ja laadukkaan toimijan välillä kertoi siitä, mitä tarkastettava yhtiö kokee merkityksellisenä valintaprosessissa.

5.3 Tutkimustulosten yhteenveto

Haastateltavien vastausten perusteella tutkimukseen voidaan koota keskeisimmät tutkimustulokset kolmesta teema-alueesta. Näitä teema-alueita olivat tilintarkastajan valintaprosessi yleisesti, laadun merkitys valintaprosessissa ja kustannusten vaikutus tilintarkastajan valintaan. Seuraavaksi syvennymme näihin kolmeen teema-alueeseen tarkemmin yritysten päätöksenteon näkökulmasta.

Tilintarkastajan valinnasta vastaa yrityksissä hallitus, joka voi myös osaltaan asettaa erilaisia kriteereitä tilintarkastajalle. Yrityksen tarpeet vaikuttavat tilintarkastajan

valintaan (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 42), mutta haastatteluiden perusteella tutkittavat eivät olleet asettaneet varsinaisia kriteereitä tilintarkastajalle. Erilaisia tilintarkastajan ominaisuuksia kuten sujuvaa yhteistyötä ja tilintarkastajan osaamista arvostettiin, mutta näitä ei nostettu varsinaisiksi valintakriteereiksi. Myöskään sillä, missä tilintarkastajan toimipiste sijaitsee, ei ollut pääosalla tutkittavista merkitystä. Haastatteluissa korostettiin sähköisten kanavien hyödyntämistä ja erityisesti Junnin (2017, s. 240) mainitseman maantieteellisen jouston merkitys korostui sekä tarkastusprosessin aikana että tilintarkastajaa valittaessa. Vaikka suurimmalle osalle tutkittavista tilintarkastajan toimipisteen sijainnilla ei koettu olevan erityistä merkitystä, voi tarve vaihdella merkittävästi yritysten välillä, riippuen aina tarkastettavan yhtiön tarpeista.

Haastatteluiden perusteella riippumattomuuden uhkan lisääntymistä pienillä paikkakunnilla ei ilmennyt, vaikka Halosen (2017) mukaan yli kaksi kolmasosaa Suomen kunnista on pieniä ja todennäköisyys etukäteisille tuttavuuksille on suurempi. Ulkopuolisia palveluita ei myöskään koettu niin merkittävinä, että ne vaikuttaisivat tilintarkastajan valintaan. Haastateltavien mukaan tilintarkastajan valintaprosessissa käytetyt keinot ovat rajallisia tarkastettaville yhtiöille, jolloin valintaprosessissa tukeudutaan merkittävästi joko tilitoimiston tai kirjanpitäjän apuun. Muiden yrittäjien kokemuksia hyödynnetään erityisesti niissä tilanteissa, joissa tarvitaan lisätukea tilintarkastajan laadun arvioimiseksi. Mikäli tarkastettava yhtiö löytää yrityksen tarpeisiin sopivan tarkastajan, pyritään toimeksiantosopimus ylläpitämään mahdollisimman pitkään.

Tilintarkastajan valintaprosessissa korostuivat haastatteluiden perusteella laadulliset tekijät. Yhteenvedona laadullisista tekijöistä voidaan sanoa, että erityisesti ammatillinen pätevyys ja työkokemus koettiin merkityksellisinä tilintarkastajan valintaprosessissa. Tilintarkastajalla oletettiin olevan riittävä koulutus työtehtäviin, jolloin koulutusvaatimusta ei erikseen asetettu. Osa haastateltavista korosti enemmän toimialaosamista ja tätä osaamista pidettiin lähinnä merkityksellisenä siitä syystä, että tarkastettava voi luottaa tilintarkastajan toimintaan ilman että prosessin aikana ilmenee haasteita tai epäluottamusta tarkastajaa kohtaan. Tilintarkastusyhteisön koolla koettiin olevan merkitystä lähinnä silloin, kun haluttiin tilintarkastajaksi pieni

tilintarkastusyhteisö. Pieniä yhteisöjä suosittiin niiden palvelualltiuden ja alhaisempien kustannusten takia.

Haastatteluiden perusteella tilintarkastuksesta aiheutuvien kustannusten vaikutus tilintarkastajan valintaprosessiin pidettiin hyvin marginaalisena ellei jopa mitättömänä. Tilintarkastuksesta aiheutuvia kustannuksia pidettiin yrityksen liiketoiminnassa pienenä vuosieränä, jonka merkitys oli päätöksenteossa vähäinen. Tilintarkastuspalkkioiden määrittelyyn ei ole käytössä tiettyä standardia (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 214) ja vaikka kustannukset määräytyvät markkinatilanteen mukaan, kokivat tutkittavat kustannuserän hyvin muuttumattomina vuodesta toiseen. Pohjois-Pohjanmaan pitkistä välimatkoista huolimatta ylimääräisiä matkakustannuksia ei syntynyt ja neuvonantopalveluista sovittiin pitkälle etukäteen, jolloin yllättäviä kulueria ei ollut. Kiinteät tilintarkastuksen kustannukset nähtiin hyvänä vaihtoehtona. Lähtökohtaisesti tilintarkastajan valinta perustuu haastateltavien mukaan tilintarkastuksen laatuun ja vaikka kustannukset pyrittäisiin pitämään mahdollisimman alhaisina, valitaan tietyn hintaluokan tarkastajista aina laadullisesti pätevin. Yhtiö voi mahdollisesti ajatella valintaa niin, että laadukas toimija on yhtiön näkökulmasta halvin, sillä kuten Sillanpää (2016) toteaa, laadukas tarkastaja voi omalla toiminnallaan välttää mahdolliset sanktiot, joita puutteelliset taloudelliset raportit voivat aiheuttaa.

Haastateltavien vastausten perusteella on mahdollista sanoa, että yhtiöiden kriteerit ja valintaperusteet tilintarkastajalle riippuvat siitä, mitä yhtiö tilintarkastajalta odottaa. Yhtiön johto voi nähdä tilintarkastuksen velvoitteena, jolloin yhtiö ei aseta tarkastukselle erityisiä kriteereitä. Toisaalta tilintarkastaja voidaan nähdä merkittävänä neuvonantajana ja tukena yrityksen eri päätöksissä, jolloin tilintarkastajalle asetetaan vaatimuksia niin henkisen pääoman kuin toimipaikan sijainnin perusteella. Yksilöllisten tarpeiden vuoksi voivat näkemykset valintaprosessiin vaikuttavista tekijöistä painottua eri asioihin ja näin ollen yksittäisiä linjauksia esimerkiksi toimialatuntemisen merkityksestä ei ole mahdollista asettaa. Tilintarkastajan oletetaan olevan ammattitaitoinen toimija, joka suoriutuu yrityksen asettamista vaatimuksista ilman, että yhtiön tarvitsee asettaa yksityiskohtaisia valintaperuste kriteereitä jo ennen toimeksiantosuhdetta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tilintarkastusvelvollisuuden täytyessä tai yhtiösopimuksen velvoittaessa (Suomen tilintarkastajat, 2022b), tekee yhtiön hallitus tai omistajat päätöksen tilintarkastajan valinnasta (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 172). Tilintarkastaja tulisi valita aina laadun perusteella, mutta erityisesti tilintarkastuksesta aiheutuvien kustannusten on nähty olevan merkittävä tekijä tilintarkastajan valintaprosessissa (Horsmanheimo & Steiner, 2017 s. 217). Tilintarkastuksen sisältäessä paljon ylimääräisiä kustannuksia, voi yrityksen kokonaiskustannus kasvaa merkittävästi, jolloin kustannusten merkitys valintaprosessissa korostuu (Al-Khaddash ym., 2013). Käytännössä tämä voi tarkoittaa sitä, että yhtiöt valitsevat tilintarkastajakseen halvimman toimijan tai vaihtavat tilintarkastajaa kustannuksellisista syistä (Kallunki ym., 2007).

Tämä tutkielma kohdistui pienten paikkakuntien pieniin yrityksiin ja näiden tilintarkastajan valintaprosesseihin. Pieniä paikkakuntia on Suomen kaikista kunnista yli kaksi kolmasosaa (Halonen, 2017) ja mikro- sekä pieniyrityksiä yli 93 % koko yrityskannasta (Kangasniemi & Pinomaa, 2021). Erityisesti pienillä paikkakunnilla todennäköisyys sille, että tilintarkastaja ja tarkastettava tuntevat toisensa ennen toimeksiantoa on suurempi. Tällainen läheisyyden uhka voi johtaa tilintarkastuksen objektiivisuuden heikkenemiseen (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 292) tai riippumattomuuden uhkaan (TTL 4:6 §). Pienissä yhtiöissä tilintarkastajan rooli on erilainen keskisuuriin yhtiöihin verrattuna. Tilintarkastajan neuvonannolla nähdään olevan merkittävä vaikutus pienen tarkastettavan yhtiön taloudellisen raportoinnin laadukkuuteen ja tarve tilintarkastajan neuvonantopalveluille voi olla korostunut (Svanström, 2012).

Neuvonantopalveluiden tai tilintarkastuksen ulkopuolisten palveluiden korostunut tarve voi nostaa tarkastettavan yhtiön tilintarkastuksen kokonaiskustannuksia (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 215). Ulkopuolisten palveluiden lisäksi tilintarkastaja voi olla velvoitettu suorittamaan tarkastuskäyntejä yhtiön tiloihin, jolloin matkakustannukset lisäävät kokonaiskustannusten määrää tarkastettavalle yhtiölle (Hung Chan ym., 1998). Erityisesti Pohjois-Pohjanmaan pitkien välimatkojen vuoksi matkakustannusten määrä kokonaiskustannuksista voi olla jopa merkittävä.

Tämän tutkielman ja siihen sisältyvän kvalitatiivisen tutkimuksen avulla pyrittiin löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiin:

Vaikuttavatko tilintarkastuksen kustannukset tilintarkastajan valintaan?

Lisääntykö läheisyyden uhka pienillä paikkakunnilla tilintarkastajaa valittaessa?

Tutkimusmetodina työssä käytettiin teemahaastattelua. Teemahaastattelun tarkoituksena onkin kerätä aineistoa tutkimusongelman ratkaisemiseksi niin, että ihmisten tulkinnat tapahtumista ovat keskeisessä asemassa (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 48). Tutkimukseen valikoitui yhteensä neljä eri toimialan yhtiötä, joista kolme suoritti lakisääteisen ja yksi vapaaehtoisen tilintarkastuksen. Yhtiöiden toimipaikat sijaitsevat pohjoispohjanmaalaisilla pienillä paikkakunnilla ja yhtiöt ovat kokoluokaltaan joko mikro- tai pienyrityksiä.

Tilintarkastuksen laatua määritellään tilintarkastusraportin perusteella. Tilintarkastusraportin tulisi antaa luotettava kuva yrityksen taloudellisesta tilasta (Defond & Zhang, 2014), mutta myös täyttää tilintarkastusraportille asetetut juridiset säädökset (Pontoh & Yolanda, 2021). Tilintarkastuksen laatua voidaan tarkastella myös siitä näkökulmasta, miten tilintarkastaja vastaa hänelle asetettuja vaatimuksia (Francis, 2004). Tilintarkastuksen laatuun vaikuttaa moni eri asia, ja mutta tässä tutkimuksessa keskityttiin lähinnä tilintarkastajasta riippuviin tekijöihin. Tilintarkastajan tulee toiminnassaan noudattaa ammattieettisiä periaatteita, jotka pitävät sisällään niin riippuvuuden tarkastelun (Suomen Tilintarkastajat, 2021b), kuin periaatteet liittyen tilintarkastajan henkiseen pääomaan (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 162). Riippumattomuutta pidetään tilintarkastuksen laatuun merkittävästi vaikuttavana tekijänä (Ye ym., 2006) ja erityisesti tutkimuksessa tarkasteltu läheisyyden uhka liittyy keskeisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen sekä objektiivisuuteen (Eilifsen ym., 2014, s. 629).

Läheisyyden uhkaa tarkastellaan yleensä siitä näkökulmasta, jossa tilintarkastajan ja tarkastettavan yhtiön välinen suhde on kehittynyt pitkän toimikauden seurauksena (Ye ym., 2006). Näkökulma siitä, miten toimeksiantoa edeltävä tunnettavuus vaikuttaa tilintarkastajan objektiivisuuteen on jäänyt vähemmälle huomiolle. Läheisyyden uhka

kuitenkin vaikuttaa suoranaisesti tilintarkastajan riippumattomuuteen ja voi heikentää tilintarkastajan ammatillista skeptisyyttä tarkastusta kohtaan ja näin vaikuttaa laatuun negatiivisesti (Quick & Warning-Ramussen, 2015). Tilintarkastajan henkisen pääoman taas ajatellaan pitävän sisällään muun muassa tilintarkastajan koulutuksen (Pontoh & Yolanda, 2021), ammattiosaamisen ja työkokemuksen (Knechel ym., 2013). Henkisen pääoman on ymmärretty vaikuttavan positiivisesti laatuun (Knechel ym., 2013).

Laatuun vaikuttavia tekijöitä on tunnistettu kirjallisuudessa paljon ja tilintarkastajaa valittaessa oletetaan myös tarkastettavan yhtiön kiinnittävän huomiota erilaisiin laatusеikkoihin (Horsmanheimo & Steiner, 2017, s. 172). Laadullisia tekijöillä on selkeästi positiivisia vaikutuksia tilintarkastuksen laatuun, joten tästä näkökulmasta ajatellen olisi luonnollista ajatella laadullisten seikkojen vaikuttavan erityisen paljon tilintarkastajan valintaan. Aiempi kirjallisuus kuitenkin osoittaa, että laadullisten tekijöiden lisäksi myös tilintarkastuksesta aiheutuvat kustannukset vaikuttavat merkittävästi valintaan (Al-Khaddash ym., 2013).

Lakisäateistä hintaa tilintarkastukselle ei ole (TTL 3:8 §), vaan kustannusten voidaan ajatella koostuvan sekä varsinaisista että vapaaehtoiseen tilintarkastuksen palveluihin liittyvistä kustannuksista (Al-Khaddash ym., 2013). Sen lisäksi että esimerkiksi matkakustannukset tai ulkopuolisten palveluiden tarve vaikuttavat yrityksen tilintarkastuksen kokonaiskustannuksiin, on tilintarkastusyhteisön koon nähty olevan yksi selittävä tekijä tilintarkastuskustannusten eroissa (Defond ym., 2000). Kustannuksia nostavien tekijöiden lisäksi, erityisesti digitalisaation on tutkitusti nähty jopa alentavan kokonaiskustannuksia, sillä sähköiset taloushallintapalvelut tarjoavat mahdollisuuksia automaatiolle ja tilintarkastuksen maantieteelliselle joustolle. Toki sähköiset taloushallintapalvelut voivat aiheuttaa tilintarkastukseen haasteita, mikäli esimerkiksi sähköisten palveluiden käyttö ei ole yhtenäistä. (Junni, 2017, s. 241–242.)

Kirjallisuudesta poiketen haastatteluiden perusteella on mahdollista sanoa että tilintarkastuskustannukset eivät merkittävästi vaikuttaneet tilintarkastajan valintaan näissä pienissä yhtiöissä. Haastateltavien yhdenmukainen näkemys oli, että tilintarkastuksesta aiheutuvat kustannukset ovat vuosittaisia mutta kustannusten määrä on koko yrityksen tasolla hyvin marginaalinen, jolloin kustannus ei merkittävästi

vaikuta tilintarkastajan valintaan. Rubinin (1988) mukaan tarkastettavan yhtiön koko ja työn kompleksisuus vaikuttaa tarkastuksesta aiheutuvien kustannusten syntyyn. Koska tutkimus keskittyi pieniin toimijoihin, on mahdollista että työ ei ole niin kompleksista tai laajaa, että tämä merkittävästi nostaisi yritykselle aiheutuvia tilintarkastuksen kustannuksia. Horsmanheimon ja Steinerin (2017, s. 214) mukaan tilintarkastuksen kiinteät kokonaiskustannukset ovat yleistyneet ja aiemmin käytössä ollut tilintarkastuksen tuntihinnoittelu on harvinaisempaa. Tämä tilintarkastuksen hinnoittelumalli nähtiinkin yhtenä kustannuksia hillitsevästä tekijänä tässä tutkimuksessa. Pienten toimijoiden välisten toimeksiantosopimusten ja kiinteiden vuosihintojen ansiosta ylimääräisiä kuluja tilintarkastuksesta ei päässyt haastateltavien mukaan syntymään.

Toisaalta myöskään pitkät välimatkat eivät lisänneet matkakustannuksia, sillä tilintarkastaja joko hyödynsi sähköisiä työvälineitä, tarkastettavan yhtiön edustaja matkusti itse tilintarkastajan luokse tai matkakustannuksista ei laskutettu tilintarkastajan ja tarkastettavan väliseen sopimukseen vedoten. Matkakustannusten lisäksi aiemmat tutkimukset tunnistivat ulkopuolisten palveluiden vaikutuksen tilintarkastuksen kustannuksiin, mutta haastatteluiden perusteella näitä kustannuksia syntyi joko hyvin harvoin tai ei ollenkaan. Neuvonantopalveluita kyllä käytettiin, mutta niiden saatavuutta ei erityisesti tarkastettu ennen tilintarkastajan valintaa ja toisaalta neuvonantopalveluista ei laskutettu tai neuvonantopalveluiden kustannuserä oli osana vuosikustannusta. Ylimääräisten kustannusten puuttuessa vuosittainen kustannuserä pysyi lähtökohtaisesti standardina, jolloin kustannuserän vaikutusta ei koettu tarkastettavissa yhtiöissä merkittävänä.

Kustannusten sijaan tilintarkastusprosessissa kiinnitettiin Horsmanheimon ja Steinerin (2017) mukaisesti enemmän huomiota tilintarkastuksen laadullisiin tekijöihin. Vaikka valintakriteerit poikkesivat haastateltavien kesken, oli vastauksissa havaittavissa enemmän painotusta laadullisiin tekijöihin tilintarkastajaa valittaessa. Erityisesti tilintarkastajan ammattipätevyys ja työkokemus koettiin tarkastettavan yhtiön näkökulmasta merkittävänä. Haastateltavat suosivat hieman enemmän pieniä toimijoita etenkin kustannussäästöjen ja palvelualltiuden vuoksi. Laadulliset tekijät nähtiin merkittävänä erityisesti siitä syystä, että tilintarkastus haluttiin toimittaa lain asettamien säästöjen mukaisesti ja prosessin haluttiin olevan sujuvaa. Toki

laadullisten tekijöiden arviointi koettiin osittain haastavina ja tarkastettavat yhtiöt kokivat että keinot laadun varmistamiseksi olivat vähäiset. Vastuu laadusta jäi osittain tilintarkastajalle, joka Horsmanheimon ja Steinerin (2017, s. 158, 162) mukaan onkin myös laillisesta näkökulmasta velvoitettu noudattamaan ammattieettisiä periaatteita sekä toimimaan hyvän tilintarkastustavan mukaisesti.

Teemahaastattelun perusteella voidaan ajatella, että laadullisesti hyvän tilintarkastajan valitseminen on tarkastettaville yhtiöille pitkällä aikavälillä halvempi vaihtoehto. Tämä tarkoittaa sitä, että laadullisesti parempi toimija voi pitkällä aikavälillä välttää puutteellisten tai jopa virheellisten tilinpäätöstietojen aiheuttamat sanktiot tarkastettavalle yhtiölle. Sillanpään (2016) mukaan tilintarkastuksen puutteellisuudesta tai laiminlyönneistä yleensä tilintarkastajaa useammin korvausvastuuseen joutuvat yhtiön johto. Tästä näkökulmasta ajatellen mahdollisesti kalliimman ja laadukkaamman tilintarkastajan valitseminen voi olla pitkällä aikavälillä yhtiölle edullisempi vaihtoehto.

Haastatteluiden perusteella voidaan myös sanoa, että haastateltavien yhtiöiden keskuudessa läheisyyden uhka ei lisääntynyt tilintarkastajaa valittaessa. Suurin osa haastateltavista ei kokenut tilintarkastajan toimipaikan sijaintia merkityksellisenä ja kaikkien haastateltavien mukaan tilintarkastaja ei asunut samalla paikkakunnalla haastateltavien kanssa. Haastateltavat eivät olleet tunteneet tilintarkastajaa ennen toimeksiantoa, jolloin läheisyyden uhkaa ei syntynyt.

Fargherin ym. (2008) mukaan erityisesti asiakkaan henkilökohtainen ystävyys tai aiempi läheinen suhde tilintarkastajan kanssa heikentävät tilintarkastajan kykyä puuttua tilintarkastuksen aikana mahdollisesti esiintyviin virheisiin, jolloin tilintarkastuksen laatu heikkenee. Tämä tutkimus osoitti, että tätä uhkaa ei syntynyt, vaikka tutkittavat sijaitsivat pienillä paikkakunnilla. Sähköisten taloushallintapalveluiden lisääntyessä maantieteellinen jousto tilintarkastajan valinnassa lisääntyy, jolloin tilintarkastajaa ei ole välttämätöntä löytää sopivan etäisyyden päästä. Tällaisessa tilanteessa myöskään ylimääräisiä kustannuksia, esimerkiksi matkakustannusten muodossa, ei pääse syntymään. Toisaalta, pienten toimijoiden väliset sopimukset voivat aiheuttaa sen, että matkakustannuksista ei

veloiteta, jolloin tilintarkastajaa valittaessa ei ole välttämätöntä miettiä etäisyyksiä ja mahdollisten kustannusten määrää.

Tämän tutkimuksen mukaan kustannukset eivät merkittävästi vaikuttaneet tilintarkastajan valintaan ja läheisyyden uhka ei lisääntynyt tilintarkastajaa valittaessa. Tutkielman tulokset voisivat olla erilaiset, mikäli tutkittavana kohteena olisivat olleet keskisuuret yhtiöt. Varsinainen tilintarkastajan valintapäätöksen valmistelu voi Horsmanheimon & Steinerin (2017, s. 175) mukaan keskisuurissa yhtiöissä olla hyvin samantyylistä pieniin yhtiöihin verrattuna, mutta kuten Rubin (1988) viittaa, tarkastettavan yhtiön ollessa kokoluokaltaan suurempi ja mahdollisesti työn ollessa kompleksisempaa, voivat kokonaiskustannukset tilintarkastuksesta olla huomattavasti korkeammat.

Pienille yhtiöille tyypillisiä piirteitä ovat niiden yksitoimipaikkaisuudet (Satopää, 2019), jolloin esimerkiksi tilintarkastajan matkustaminen eri toimipaikkojen tai varaston välillä jää uupumaan (Hung Chan ym., 1998). Keskisuurten yhtiöiden ollessa useammin monipaikkaisia, voi tilintarkastajan varsinaisia paikan päällä tehtäviä tarkastuksia olla enemmän. Tästä syystä olisi merkittävää tutkia etenkin keskisuurten yhtiöiden tekemiä tilintarkastajan valintaprosesseja ja sitä, lisääntyykö tilintarkastuskustannusten merkitys valintaprosessissa, kun yhtiön koko ja mahdollisesti kompleksisuus kasvaa.

Tutkimuksen rajoitteita ovat sen pieni otanta ja tutkimuksen keskittäminen Pohjois-Pohjanmaalle. Teemahaastattelussa tärkeää ovat ihmisten omat kokemukset tutkittavasta asiasta (Hirsjärvi & Hurme, 2001, s. 48), jonka vuoksi tutkimustuloksia ei ole mahdollista soveltaa sellaisenaan koskemaan suurta joukkoa.

Tutkimuksen tulokset tarjoavat uutta näkökulmaa siihen, mitkä asiat vaikuttavat tilintarkastajan valintaan pien- ja mikroyrityksissä. Pien- ja mikroyritysten valitessa tilintarkastajaa, nousee usein juuri laadun näkökulma esille. Tutkimuksen tulosten perusteella myös sähköiset taloushallintapalvelut ovat lisänneet joustoa tilintarkastukseen. Lopputulemana voidaankin todeta, että tilintarkastajan valintaprosessi vastaa aina tarkastettavan yhtiön tarpeita. Tämän vuoksi

tilintarkastajan valintaprosessissa merkittävänä koetut asiat voivat vaihdella eri yhtiöiden välillä.

LÄHTEET

- Al-Khaddash, H., Al Nawas, R. & Ramadan, A. (2013). Factors Affecting the Quality of Auditing: The Case of Jordanian Commercial Banks. *International Journal of Business and Social Science*, 4 (11), 206–222.
- Cahan, S. F. & Sun, J. (2015). The effect of audit experience on audit fees and audit quality. *Journal of Accounting, auditing & finance*, 30(1), 78–100. <https://doi.org/10.1177/0148558X14544503>
- Chan, K. H., Lam, S. F. & Cheng, S. (1998). Audit scheduling and the control of travel costs using an optimization model for multinational and multinational audits. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 13(1), 67–98. <https://doi.org/10.1177/0148558X9801300104>
- Chan, P., Ezzamel, M. & Gwilliam, D. (1993). Determinants of audit fees for quoted UK companies. *Journal of Business Finance & Accounting*, 20(6), 765–786. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5957.1993.tb00292.x>
- DeAngelo, L. E. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3(3), 183–199. [https://doi.org/10.1016/0165-4101\(81\)90002-1](https://doi.org/10.1016/0165-4101(81)90002-1)
- DeFond, M. & Zhang, J. (2014). A Review of Archival Auditing Research. *Journal of Accounting and Economics*, 58(2–3), 275–326. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2411228>
- DeFond, M. L., Francis, J. R. & Wong, T. J. (2000). Auditor Industry Specialisation and Market Segmentation by Big 6 and Non-big 6 Accounting Firms. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 19(1), 49–66. <https://doi.org/10.2308/aud.2000.19.1.49>
- Eilifsen, A., Messier, W. F., Glover, S. M. & Prawitt, D. F. (2014). *Auditing & assurance services* (3. painos.). Berkshire: McGraw-Hill Education.
- Fargher, N., Lee, H. Y. & Mande V. (2008). The effect of audit partner tenure on client managers' accounting discretion. *Managerial Auditing Journal*, 23(2), 161–186. <https://doi.org/10.1108/02686900810839857>
- Fraktman, M. (2019). Eettiset säännöt tilintarkastajalle. *Profitti – Talous & tilintarkastus* (1). Haettu osoitteesta <https://tilintarkastajat.fi/artikkelit/eettiset-saannot-tilintarkastajille/>
- Francis, J. R. & Wilson, E. R. (1988). Auditor changes: A joint test of theories relating to agency costs and auditor differentiation. *Accounting Review*, 63(4) 66–682.
- Francis, J. R. (2004). What do we know about audit quality? *The British Accounting Review*, 36(4), 345–368. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2004.09.003>

- Halonen, J. (2017). Väestötietoja kunnittain. *Kuntaliitto*. Haettu osoitteesta <https://www.kuntaliitto.fi/vaestotietoja-kunnittain>
- Halonen, K. & Steiner, M-L. (2009). *Tilintarkastusprosessi käytännössä*. Helsinki: WSOYpro 2009.
- Haukka, H. (2017). Taloushallinnon digitalisaatio johdon raportoinnissa. Teoksessa Tuokko (toim.), *Talous on taitolaji* (s. 223–228). Helsinki: Oy Tuokko Ltd.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus 2008.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2018). *Tutki ja kirjoita*. Porvoo: Bookwell Oy.
- Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. (2017). *Tilintarkastus – Asiakkaan Opas* (5. painos). Helsinki: Alma Talent.
- Ittonen, K. (2017). Vapaaehtoinen tilintarkastus. *Profiitti, Talous & Tilintarkastus* (1) 53–55. https://tilintarkastajat.fi/wp-content/uploads/2020/02/profiitti_1-2017.pdf
- Junni, T. (2017). Sähköisten taloushallinnon tarjoamat mahdollisuudet ja vaarat. Teoksessa Tuokko (toim.), *Talous on taitolaji* (s. 239–247). Helsinki: Oy Tuokko Ltd.
- Kallunki, J.-P., Sahlström, P. & Zerni, M. (2007). Propensity to Switch Auditors and Strictness of Legal Liability Environment: The Role of Audit Mispricing. *International Journal of Auditing*, (11), 165-185. <https://doi.org/10.1111/j.1099-1123.2007.00363.x>
- Kangasniemi, J. & Pinomaa, S. (2021). Yritykset. *Elinkeinoelämän keskusliitto*. Haettu osoitteesta <https://ek.fi/tutkittua-tietoa/tietoa-suomen-taloudesta/yritykset/>
- Kartini K., Pontoh, G. T. & Yolanda, A. M. W. (2021). Determinants of Audit Quality at Public Accounting Firms. *Journal of Finance and Banking Review*, 6(3), 134–143. [https://doi.org/10.35609/jfbr.2021.6.3\(3\)](https://doi.org/10.35609/jfbr.2021.6.3(3))
- Kirjanpitoasetus 30.12.1997/1339
- Knechel, W. R., Krishnan, G. V., Pzner, M. B., Shefchik, L. & Velury, U. (2013). Audit Quality: Insights from the Academic Literature. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 32(1), 385–421. <https://doi.org/10.2308/ajpt-50350>
- Krishnan, J. & Schauer, P. (2000). The differentiation of quality among auditors: evidence from the not-for-profit sector. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 19(2), 9–25. <https://doi.org/10.2308/aud.2000.19.2.9>
- Lähdesmäki, H. (2017). Tilintarkastajien laadunvalvonnasta. Teoksessa Tuokko (toim.), *Talous on taitolaji* (s. 259–262). Helsinki: Oy Tuokko Ltd.

- Niemi, L. (2004). Auditor size and audit pricing: evidence from small audit firms. *European accounting review*, 13(3), 541–560. <https://doi.org/10.1080/0963818042000237151>
- Niemi, L., Kinnunen, J., Ojala, H. & Troberg, P. (2012). Drivers of voluntary audit in Finland: to be or not to be audited? *Accounting and Business Research*, 42(2), 169–196. <https://doi.org/10.1080/00014788.2012.653742>
- Nikkinen, J. & Sahlström, P. (2005). Risk in audit pricing: The role of firm-specific dimensions of risk. *Advanced in International Accounting*, 18, 141–151. [https://doi.org/10.1016/S0897-3660\(05\)18007-6](https://doi.org/10.1016/S0897-3660(05)18007-6)
- Palmrose, Z. V. (1988). 1987 competitive manuscript co-winner: an analysis of auditor litigation and audit service quality. *Accounting review*, 63(1), 55–73. <https://www.jstor.org/stable/247679>
- Patentti- ja rekisterihallitus PRH (2022a). Tutkinat ja ilmoitukset tilintarkastajan toiminnasta. *Patentti- ja rekisterihallitus*. Haettu osoitteesta <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tutkinatjailmoitukset.html>
- Patentti- ja rekisterihallitus PRH (2022b). Tietoa tilintarkastajatutkinnoista ja ohjeet ilmoittautumiseen. *Patentti- ja rekisterihallitus*. Haettu osoitteesta https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tietoa_tilintarkastajatutkinnoista_ja_ohjeet_ilmoittautumiseen.html
- Pathak, V., Jena, B. & Kalra, S. (2013). Qualitative research. *Perspectives in Clinical Research*, 4(3), 192. <http://dx.doi.org/10.4103/2229-3485.115389>
- Peltoperä, T. (2018). Tilintarkastuspalkkioiden vaikutus tilintarkastuksen laatuun Suomessa toimivilla pörssiyrityksillä (Pro gradu –tutkielma). Oulun yliopisto, Oulu.
- Quick, R. & Warming-Rasmussen, B. (2015). An Experimental Analysis of the Effects of Non-audit Services on Auditor Independence in Appearance in the European Union: Evidence from Germany. *Journal of international financial management & accounting*, 26(2), 150-187. <https://doi.org/10.1111/jifm.12026>
- Raitio, J. (2022). Tilintarkastusvelvollisuudesta Suomessa. *Tilisanomat* (1). Haettu osoitteesta <https://tilintarkastajat.fi/artikkelit/tilintarkastusvelvollisuudesta-suomessa/>
- Rubin, M. (1988). Municipal Audit Fee determinants. *The Accounting review*, 63(2), 219–236. <https://www.jstor.org/stable/248102>
- Ruuska, R. (2017). Tilintarkastajiin kohdistuva laaduntarkastus. *Tilisanomat*. Haettu osoitteesta <https://tilisanomat.fi/tilintarkastus/tilintarkastajiin-kohdistuva-laaduntarkastus>
- Satopää, R. (2019). Hyvän tilintarkastustavan käsitteellistäminen ja käytännön muotoutuminen: Tutkimus pienyritysten tilintarkastuksesta (Väitöskirja). Turun yliopisto, Turku.

- Sepponen, J. (2018). Kuntien tilintarkastus ja tilintarkastuspalkkiot Suomessa (Opinnäytetyö). Laurea-ammattikorkeakoulu, Vantaa.
- Sillanpää, M. (2016). Tilintarkastus ja tilintarkastajan vastuu. *Vakuutus- ja rahoitusneuvonta 45 vuotta*. Helsinki: Vakuutus- ja rahoitusneuvonta.
- Simunic, D. A. (1980). The pricing of audit services: Theory and evidence. *Journal of accounting research*, 18(1), 161–190. <https://doi.org/10.2307/2490397>
- Siuko, T. (2017). Kokemuksia pienten yritysten tilintarkastuksesta. Teoksessa Tuokko (toim.), *Talous on taitolaji* (s. 189–194). Helsinki: Oy Tuokko Ltd.
- Suomen Tilintarkastajat ry (2020). Julkishallinnon hyvä tilintarkastustapa. *Suomen Tilintarkastajat*. Haettu osoitteesta <https://tilintarkastajat.fi/wp-content/uploads/2020/08/julkishallinnon-hyva-tilintarkastustapa-final-01062020-2.pdf>
- Suomen Tilintarkastajat (2021a). Tilintarkastusprosessi. *Suomen Tilintarkastajat*. Haettu osoitteesta <https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastus/yhteisojen-tilintarkastus/tilintarkastusprosessi/>
- Suomen Tilintarkastajat (2021b). Ammattieettiset periaatteet ja eettiset säännöt. *Suomen Tilintarkastajat*. Haettu osoitteesta <https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastus/hyva-tilintarkastustapa/tilintarkastajan-ammattieettiset-periaatteet-ja-iesban-eettiset-saannot/>
- Suomen tilintarkastajat (2022a). Hyvän tilintarkastustavan lähteet. *Suomen Tilintarkastajat*. Haettu osoitteesta <https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastus/hyva-tilintarkastustapa/hyvan-tilintarkastustavan-lahteet/>
- Suomen Tilintarkastajat (2022b). Tilintarkastusvelvollisuus. *Suomen Tilintarkastajat*. Haettu osoitteesta <https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastus/yhteisojen-tilintarkastus/tilintarkastusvelvollisuus/>
- Suomen Tilintarkastajat (2022c). Tilintarkastajan valitseminen. *Suomen Tilintarkastajat*. Haettu osoitteesta <https://tilintarkastajat.fi/tilintarkastus/yhteisojen-tilintarkastus/tilintarkastajan-valinta/>
- Sutton, S. (2000). The Changing face of accounting in an information technology dominated world. *Accounting information systems*, 1(1), 1–8. [https://doi.org/10.1016/S1467-0895\(99\)00002-0](https://doi.org/10.1016/S1467-0895(99)00002-0)
- Svanström, T. (2012). Non-audit Services and Audit Quality: Evidence from Private Firms. *European Accounting Review*, 22(2), 337–266. <https://doi.org/10.1080/09638180.2012.706398>
- Tepalagul N. & Lin, L. (2015). Auditor Independence and Audit Quality: A Literature Review. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 30(1), 101-121. <https://doi-org-pc124152.oulu.fi.9443/10.1177/0148558X14544505>

Tilastokeskus (2022). Käsitteet: Pk-yritys. *Tilastokeskus*. Haettu osoitteesta https://www.stat.fi/meta/kas/pk_yritys.html

Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141

Tomperi, S. (2018). Tilintarkastus: Normeista käytäntöön (4. uudistettu painos). Helsinki: Edita.

Tuuva, P. (2021). Milloin pienyrityksen kannatta tehdä tilintarkastus vapaaehtoisesti? *Tonava*. Haettu osoitteesta <https://tonava.fi/blogi/pienen-yrityksen-tilintarkastus/>

Ye, P., Carson, E. & Simnett, R. (2011). Threats to Auditor Independence: The Impact of Relationship and Economic Bonds. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 30(1), 121-148. <https://doi.org/10.2308/aud.2011.30.1.121>

TEEMAHAASTATTELURUNKO**Liite 1**

- 1 Kuka yrityksessänne vastaa tilintarkastajan valinnasta?
- 2 Minkälaisia kriteereitä teillä on tilintarkastajalle?
- 3 Onko tilintarkastajan toimipaikan sijainnilla merkitystä?
- 4 Asutteko tilintarkastajan kanssa samalla paikkakunnalla? Mikäli kyllä; tunsitteko toisenne entuudestaan ennen tilintarkastuksen toimeksiantoa?
- 5 Onko tilintarkastusyhteisön koolla väliä? Jos kyllä → Valitaanko mieluummin pieni tilintarkastusyhteisö vai suurempi tilintarkastustoimisto. Jos pieni: miksi? Jos suurempi tilintarkastustoimisto: miksi?
- 6 Onko tilintarkastajan koulutuksella merkitystä tilintarkastajan valinnassa?
- 7 Onko tilintarkastajan aiemmalla kokemuksella merkitystä tilintarkastajan valinnassa?
- 8 Vaikuttivatko muiden yrittäjien kommentit tilintarkastajan valintaan?
- 9 Suositteliko tilitoimisto/kirjanpitäjä tiettyä tarkastajaa?
- 10 Tarvitaanko tilintarkastajalta mahdollisia lisäpalveluita?
- 11 Vaikuttaako palveluiden tarve tilintarkastajan valintaan?
- 12 Onko tilintarkastukselle asetettu tietty kustannus eli pyritäänkö tarkastaja löytämään tästä kustannusluokasta?
- 13 Onko tilintarkastuksesta aiheutunut yllättäviä kuluja esimerkiksi matkakustannuksia?
- 14 Oletteko yritystoimintanne aikana vaihtaneet tilintarkastajaa? Mikäli olette, onko syy ollut: taloudellinen, laadullinen vai jokin muu?
- 15 Mikäli teidän tulisi valita kahden tilintarkastajan väliltä, kumman valitsisitte? Halpa ja laadullisesti välttävä eli täyttää lain asettamat vaatimukset, vai laadullisesti parempi mutta kustannuksiltaan korkeampi?